

**Аналіз прогалин
національної інфраструктури
якості у галузях
сільського господарства та
виробництва продуктів
харчування України**

Автори:

д-р Райнер Фрідель

Control Union Akademie, Берлін, Директор

Богдан Драйхаупт

Control Union Certifications Ukraine, Київ, Директор

Зміст

Передмова та методологія	4
Скорочення	5
Стислий зміст.....	5
1. Аналіз прогалін для структурних елементів інфраструктури якості у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування.....	11
0. ГОЛОВНІ ЕЛЕМЕНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯКОСТІ	11
1. НАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ.....	12
2. НАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАН АКРЕДИТАЦІЇ	18
3. МЕТРОЛОГІЯ	20
4. ЛАБОРАТОРІЇ.....	21
5. ОРГАНИ СЕРТИФІКАЦІЇ	23
6. ІНСПЕКЦІЙНІ ОРГАНИ	29
7. ПІДПРИЄМСТВА, ЩО ВИРОБЛЯЮТЬ І ЕКСПОРТУЮТЬ.....	30
8. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ	33
9. ПРОГРАМИ СЕРТИФІКАЦІЇ	34
2. Виклики для українських виробників і експортерів харчових продуктів сільськогосподарського походження щодо вимог імпортерів.....	36
3. Пропозиції стосовно заходів і дорожня карта для усунення/скорочення найважливіших виявлених слабких місць	37
Додатки	43

Передмова та методологія

Це дослідження було розроблене з метою визначення заходів вдосконалення заради ефективності національної інфраструктури якості (ІЯ) у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування України, щоб зробити експорт української продукції з цих секторів ефективнішим.

Це дослідження є ще одним етапом ПРОЄКТУ «Агроторгівля України» у розробці кваліфікованого ситуаційного плану щодо того, де саме необхідно вжити заходи вдосконалення ІЯ та яким чином їх можна набути. На наступному етапі слід згодом через ПРОЄКТ «Агроторгівля України» обговорити результати дослідження з якомога більшим числом людей, які причетні до ІЯ України чи яких вона стосується. При цьому метою є поглиблення, конкретизація та розширення висновків дослідження і, можливо, презентація Уряду України концепції вдосконалення національної ІЯ у вищезазначених галузях.

Відповідно до предмету та обсягу, визначених у Технічному завданні від 1 червня 2020 року, та внаслідок обмеженого бюджету та часу цей аналіз зосереджений на виявленні прогалин та дефіцитів, щоби за допомогою належних заходів зменшити або усунути їх на наступних етапах роботи. Відповідно до переданого завдання автори у значній мірі відмовилися від детального опису теоретичного підґрунтя та функціонуючих елементів ІЯ. Внаслідок такого особливого визначення пріоритетів це дослідження однозначно являє собою не виважене та наукове відображення нинішньої функціональності ІЯ України у розглянутих галузях, а цілеспрямований аналіз все ще існуючих прогалин у застосуванні наявної ІЯ. Це виявлення слабких місць доповнюється пропозиціями авторів щодо заходів вдосконалення, більшість з яких ґрунтується на досвіді, набутому за межами України, і які мають розглядатися як ініціативні пропозиції для України щодо напрямку подальшої роботи.

У процесі усунення слабких місць на наступних етапах роботи слід забезпечити співробітництво українських експертів, які працюють в елементах ІЯ відповідних галузей, та експертів з міжнародним досвідом. Ця співпраця необхідна для виваженого та придатного до застосування на практиці врахування міжнародного досвіду та поточних національних потреб. Крім того, досвід показує, що позитивне сприйняття, спроможність і готовність до реалізації зростають, коли причетні суб'єкти та суб'єкти, яких це стосується, на засадах рівноправ'я беруть активну участь у визначенні результатів. Наступні етапи роботи слід, якщо це можливо, планувати також стосовно бюджетного плану та календарного графіку таким чином, щоби накопичені наукою знання, теорії та інструменти згодом могли бути використані для оцінки існуючих ІЯ, а також для розробки заходів вдосконалення.

Ключовим моментом методології цього дослідження є аналіз структури та функціонування національної ІЯ України у галузі сільського господарства та виробництва продуктів харчування на основі емпіричних знань авторів, аналізу публічних джерел, а також додаткових інтерв'ю з українськими експертами, які працюють у різних точках ІЯ в Україні. Основна увага була приділена виявленню прогалин, можливостей вдосконалення та заходів щодо зміцнення ІЯ у зазначених галузях.

У процесі аналізу українських структур час від часу мали місце порівняння з аналогічними організаціями в інших країнах (переважно у Німеччині, Нідерландах, Франції, Великій Британії, США). Це відбувалося, виходячи з того припущення, що часто буває так, що там стосовно певних структур і процесів існує тривалий досвід, придатний в якості ініціативної пропозиції чи моделі для запропонованих заходів. Це жодним чином не пов'язано з ідеєю звичайного копіювання ситуацій, що виникли за кордоном, і переміщення сучасних національних потреб на другий план.

Методологію звіту необхідно було адаптувати до спричинених пандемією корона-вірусу обмежень на відрядження, що діяли на момент його опрацювання. Це означає, що кількість актуальних, проведених на місці інтерв'ю із суб'єктами елементів ІЯ у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування повинна була залишатися дуже обмеженою, що

також обмежувало ознайомлення з актуальними письмовими матеріалами, оскільки, як показав досвід, такі матеріали найкраще виявляти та отримувати у рамках інтерв'ю з експертами в установах.

Цей недолік певною мірою компенсується професійними біографіями обох авторів:

- пан Богдан Драйхаупт – директор Control Union Certifications Ukraine (CUCU) з місцезнаходженням у Києві. CUCU - це міжнародний орган з сертифікації, який бере участь у кількох програмах сертифікації у відповідних галузях як в Україні, так і за кордоном. До роботи на цій посаді пан Драйхаупт з 2012 року працював у Control Union Certifications Germany, сертифікаційній компанії з командою, що має великий міжнародний досвід, і мав змогу набути там досвіду з тематики, опрацьованої у цьому аналізі.

- пан д-р Райнер Фрідель з 1992 року займається тематикою ІЯ, зокрема під кутом зору сертифікації, акредитації, визначення якості (метрології) в органах сертифікації, компаніях та установах федерального та земельного рівнів у Німеччині та країнах на всіх континентах. Сам він походить із регіону Східної Німеччини з перехідною економікою та з власного досвіду знає, як складно засвоїти факти та філософію ІЯ. Під час численних короткотермінових відряджень на тему ІЯ впродовж останніх 10 років він вдруге познайомився з процесом навчання фахових колег з міністерств, підприємств, які були сертифіковані згідно ІЯ та здійснюють експортні операції, сертифікаційних компаній, лабораторій тощо. Нині д-р Фрідель є керівником Control Union Akademie з місцезнаходженням у Берліні, яка працює на міжнародному рівні як консультант та організація з підвищення кваліфікації на теми ІЯ.

Скорочення

Тут наведені лише ті скорочення, що часто використовуються, а тому вживаються в багатьох місцях тексту. Рідкісні чи одноразово використані аббревіатури пояснюються лише безпосередньо на місці використання.

ДП УкрНДНЦ – Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ» = ДССУ – колишня Державна служба стандартизації Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України)

НААУ - Національне агентство з акредитації України

НС – невідповідність (non conformity); множина: NS's

НІЯ - національна інфраструктура якості

ІЯ - інфраструктура якості

Стислий зміст

За останні роки розвиток національної інфраструктури якості (ІЯ) в Україні зробив великі кроки у розвитку для того, щоб закласти основи для рівноправної участі приватного сектору економіки країни у зовнішній торгівлі з багатьма країнами світу. При цьому важливими кроками були інституційне впровадження таких суттєвих елементів національної ІЯ, як стандартизація, акредитація, метрологія, діяльність лабораторій та сертифікація. Здебільшого новостворені організації сформували власні засади для роботи, що відповідають реаліям, звичайним на міжнародному рівні. До них належить правова основа їхньої діяльності, забезпечення персоналом та його фахове підвищення кваліфікації, налагодження контактів з відповідними міжнародними партнерами та укладення численних угод про міжнародне співробітництво.

У 2017 році Міністерством економічного розвитку і торгівлі України (МЕ) та Групою Світового банку (WBG) було проведено оцінку ІЯ стосовно ринкових прогалін для України з метою оцінки різних ініціатив щодо реформ, запроваджених урядом України¹. Ця оцінка мала на меті оцінити ринкові прогалини між пропозицією та попитом на послуги із забезпечення якості (QS) в Україні та

¹ UKRAINE NATIONAL QUALITY INFRASTRUCTURE GAP ASSESSMENT, 2017

включала аналіз тодішнього наявного стану та спроможності закладів, які надають послуги із забезпечення якості в Україні, а також попиту виробників на такі послуги, зокрема щодо доступу до ринку Європейського Союзу (ЄС). Оцінка проводилась на основі фактів, отриманих від різних груп зацікавлених суб'єктів в Україні, а також на базі загальнодоступних документів та даних. Оцінка також посилалася на відповідні звіти та дослідження, розроблені WBG раніше. Загалом у звіті зазначено 84 дефіцити у 20 областях. Переважна більшість дефіцитів, зазначених три роки тому стосовно всієї ІЯ України, існує і донині стосовно розглянутих тут галузей та елементів ІЯ.

Зараз необхідні подальші кроки розвитку. Наявний аналіз прогалин з акцентом на галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування є одним із них. З точки зору методології він акцентує увагу на ефективності елементів ІЯ на підприємствах, зокрема на тих, що здійснюють експортні операції. Він розроблений таким чином, щоб чітко розглянути ті прогалини, які все ще слід виявити, з метою значного підвищення ефективності ІЯ в економіці та суспільстві України. При цьому був врахований багаторічний міжнародний досвід авторів, які в декількох місцях роблять ситуативні порівняння результативності української ІЯ з показниками провідних міжнародних систем ІЯ. Це означає, наприклад, що стандартизація та метрологія повинні дати чіткіший ефект у компаніях, щоб гарантовано виробляти продукцію міжнародної якості. Сертифікація повинна зробити більший внесок у забезпечення того, щоб якість продукції, а також процеси виробництва та надання послуг були порівнянними² з міжнародним рівнем не лише щодо найвищих результатів, а й у цілому. ІЯ в цілому повинна досягти чітко вимірюваного прогресу заради підвищення рівня довіри з боку міжнародних торговельних партнерів до українських товарів та послуг. Це буде супроводжуватися підвищенням ефективності української економіки, оскільки продукція гарантовано високої якості зазвичай досягає значно кращого співвідношення ціни та витрат.

Відповідно до аналізу, спрямованому на виявлення прогалин та слабких місць, у цьому дослідженні було виявлено та відзначено більшу кількість дефіцитів та потенціалів для вдосконалення ІЯ України. Недоліки стосуються не так структурних проблем, а головним чином функціональних вад відповідальних установ ІЯ у порівнянні з їхніми іноземними партнерами. Виявлено дві головні проблеми:

а) Авторам дослідження здається, що персонал, зайнятий у державних установах, пов'язаних з ІЯ, значною мірою займається питаннями формальностей і бюрократизму. При цій «самозайнятості» упускається з очей той факт, що користувачі ІЯ, тобто ті підприємства, що виробляють та хочуть збувати свою продукцію на вітчизняному ринку та за кордоном, залежать від того, що елементи ІЯ повинні не займатися самі собою, а створювати оптимальні рамки для діяльності підприємств. Іншими словами: ефективність ІЯ визначає ефективність діяльності підприємств. Протилежний сенс цього положення («Неефективність ІЯ визначає неефективність діяльності підприємств») є тим твердженням, з яким автори стикаються знову і знову у найрізноманітніших формулюваннях у повсякденному житті підприємств.

б) Порівняно з країнами з високорозвинутою (зрілою) ІЯ, існує дуже помітна різниця у ноу-хау з питань стандартизації, сертифікації, а також якості продукції та послуг українських установ ІЯ нижче найвищих рівнів, наприклад, в українських органах сертифікації, компаніях та торговельних фірмах. Велика різниця рівня знань і вмінь щодо опанування ІЯ в українських компаніях є явним конкурентним недоліком для українських підприємств.

в) Всеосяжна причетність держави до ІЯ обмежує формування структур ринкової економіки і розцінюється користувачами ІЯ як обтяжлива бюрократія.

г) Від опитаних експортерів очікується застосування європейських норм більш конкурентоспроможним та сучасним способом.

---

² У міжнародній торгівлі не лише підприємства, а й країни мають репутацію, наприклад, як безпечна чи небезпечна для торгівлі територія. При цьому інтуїтивним критерієм оцінки є функціональність ІЯ. (Здебільшого практики, які дають оцінку, не знають теоретичного підґрунтя своєї оцінки як ІЯ та не можуть це так називати.)

д) На нинішньому етапі створення ІЯ бажано для набуття знань та імплементації міжнародних норм (щодо термінів «стандарт» і «норма» див. виноску 11, стор. 12), ще у більшій мірі залучати експертів з міжнародним досвідом, а не лише працівників українських державних органів, які, зазвичай, не знають міжнародних реалій з власного досвіду.

Грубо кажучи, можна сказати, що найвищі установи ІЯ в Україні мають стати активними постачальниками послуг для власної національної економіки і для цього спрямувати свою продуктивну діяльність безпосередньо на місце дії. Та сьогодні домінуюча ситуація, коли передача ноу-хау українським підприємствам здійснюється переважно іноземними гравцями, повинна бути швидко ліквідована в інтересах країни через заміну на власних експертів із рівноцінним ноу-хау.

Різна юридична форма українських та міжнародних елементів ІЯ³ не має у цьому випадку бути перешкодою для виконання необхідних завдань. У разі сумнівів, звичайні у міжнародній практиці послуги установ ІЯ для приватного сектору економіки повинні мати пріоритет перед юридичною формою. Подальші процеси реструктуризації мають бути на декілька років обмежені до мінімуму.

Приклад:

Поточний виклик №1:

Найвищі інституційні елементи ІЯ України перебувають у міжнародній конкуренції за максимальну ефективність ІЯ. Вони повинні зосередити свою діяльність на широкомасштабній і якісній передачі ноу-хау по всій країні.

На сьогоднішній день та у найближчому майбутньому найважливіший виклик буде полягати у тому, щоб визнати, що інституційні елементи ІЯ (УкрНДНЦ, НААУ, Укрметрестандарт) конкурують з установами того ж напрямку в інших країнах. Для того, щоб набути більшої значущості у цих перегонах, зазначені організації мають ще глибше вивчити функціонування своїх конкурентів і підняти якість власної роботи до конкурентоспроможного рівня.

Українські установи ІЯ повинні визнати своїм новим завданням ефективне впливання на рівень виробництва та торгівлі в Україні. Вони повинні забезпечити масштабну передачу ноу-хау українським компаніям, щоби там швидко зростав рівень знань про те, як створюється якісна продукція та високоякісні послуги (стандартизація) і як вони можуть бути визначені рівноцінними у конкуренції з міжнародними торговельними партнерами (метрологія, лабораторії), а також як ці властивості можуть бути доказово підтверджені (акредитація, сертифікація).

Це означає: установи ІЯ України повинні перетворитися на постачальників послуг, які передають ноу-хау своєї спеціалізованої галузі економічним гравцям, щоби таким чином зміцнити економіку країни за умов міжнародної конкуренції.

Подолання вищезазначених викликів також вимагає уникати частих реструктуризацій і змін складу персоналу. Часті формальні зміни зосереджують робочий час організації на самозайнятості, а не на чинення позитивного впливу на користувачів ІЯ в Україні.

Веб-сайт⁴ національного органу з акредитації НААУ містить детальну інформацію про його правові засади, структуру та функції. Проте у порівнянні з національними організаціями з стандартизації країн із зрілою ІЯ (наприклад, Німеччини, Великої Британії, Франції, Нідерландів, США), вона містить дуже мало пропозицій для компаній, які хочуть пройти сертифікацію. Веб-сайти міжнародних конкурентів (наприклад, DAkkS, RVA, UKAS, IAS) пропонують для інформування потенційних заявників детальні відповіді на багато питань щодо акредитації, а також розміщують

³ Українські заклади ІЯ часто є державними організаціями. У країнах з провідною ІЯ (наприклад, Німеччині, Нідерландах, Франції, Великій Британії, США) вони є організаціями приватного сектору економіки.

⁴ Позначена на прикладі веб-сайту інформаційна поведінка стосується тут не лише веб-сайту, а і розцінюється тут в якості відмінної ознаки для всієї інформаційної політики цих інституцій.

контрольні списки та інший інформаційний матеріал для потенційних заявників. Вони також пропонують курси підвищення кваліфікації та консультації для заявників. Орієнтована на потреби користувача інформаційна політика зарубіжних органів акредитації також пов'язана з їхнім самоусвідомленням того, що вони зі своєю працею також конкурують з іншими країнами заради постійного вдосконалення власної ІЯ на благо власної країни.

Поточний виклик №2:

Такі складові ІЯ України як органи сертифікації, інспекційні органи та лабораторії, повинні адаптувати своє ноу-хау та персонал, а також свої передумови для праці та методи роботи до міжнародного рівня, щоби мати можливість пропонувати своїм замовникам (виробничим і торговельним підприємствам) послуги, еквівалентні послугам іноземних конкурентів.

На першому плані стоїть набуття ноу-хау, рівноцінного тому, яким зазвичай володіють надійні іноземні конкуренти. Прогалини у знаннях та спричинені незнанням процесуальні помилки хоча і можуть допомогти українським замовникам отримати формальний сертифікат, однак все ще існує занадто багато випадків, коли такі помилки згодом стають помітними у цільових країнах, а потім одночасно шкодять як отримувачу сертифіката, так і добрій репутації України як країни. В якості ще одного основного напрямку роботи слід опрацювати посилення інструментів ринкової економіки. Тут слід запозичити більше досвіду партнерських організацій у країнах зі зрілою ІЯ, тобто здійснювати подальшу приватизацію установ та стимулювати конкуренцію. Лінія дій може бути такою: «Державні органи визначають цілі та рамкові умови. Приватні організації здійснюють реалізацію за допомогою ініціативи та інновацій. Конкуренція забезпечує самоконтроль ринку».

Коментар:

Ноу-хау стосовно міжнародних програм сертифікації та пов'язаних із ними сертифікаційних процедур, а також умови щодо експорту / імпорту здебільшого пов'язані з великими міжнародними торговельними компаніями, наприклад ADM, Glencore, Cargill, Bunge тощо. У системі ринкової економіки перевага у знаннях є грошовою конкурентною перевагою. Усі елементи бізнесової угоди, про які можна домовлятися, зазвичай, навіть із суворим дотриманням вимог порядності, не беруться до уваги на користь краще обізнаного партнера, наприклад:

- ціна товару
- умови постачання (DDP або DAP)
- оцінка якісних властивостей
- цільові ринки
- вибір сировини і т.п.

На додаток до різниці у фаховому ноу-хау, українській аграрній компанії, яка бажає здійснювати експортні операції, нелегко налагодити контакт з небагатьма місцевими представниками глобальних корпорацій з метою отримання інформації. Часто виникають також мовні проблеми, а також проблеми з розумінням змісту, оскільки різниця у знаннях є занадто великою. У цій ситуації український фермер, зацікавлений в експорті, має два альтернативні напрямки дій, жоден з яких не є позитивним:

- а) Він уникає витрат на виробництво та реалізацію добре оплачуваних експортних товарів.
- б) Він продає за нижчою ціною внутрішнього ринку, оскільки для нього це простіше.

Більшість із цих недоліків можна компенсувати шляхом передачі ноу-хау користувачам ІЯ (підприємствам усіх типів) щодо оптимального застосування існуючої ІЯ. У країнах з добре розвинутою ІЯ національні елементи ІЯ працюють не лише над постійним вдосконаленням ІЯ, а і для передачі ноу-хау всередині країни, при чому у них є в розпорядженні персонал та технічне обладнання для ефективного виконання цього завдання.

Поточний виклик № 3:

Є один виклик, який об'єднує всі елементи ІЯ та всіх її користувачів (виробників, торговельні підприємства, експортерів): створення базового розуміння ролі функціонуючої інфраструктури для економіки та якості життя людей.

В Україні існує переважно два типи розуміння ІЯ:

а) галузеві інтереси, обмежені власною сферою роботи, та ноу-хау. Вони домінують серед груп осіб, які професійно працюють в її елементах (національна організація з стандартизації, національний орган з акредитації, українські органи з сертифікації, українські лабораторії тощо). У цій сфері виклик полягає у тому, щоби дійти до загального міжгалузевого розуміння про формування та застосування ІЯ. Перш за все, необхідно перенести розуміння елементів ІЯ на рівень національної економіки. Цей метод роботи викликає необхідність подолання певного менталітету «вежі зі слонової кістки»⁵ та надання у розпорядження користувачам власних результатів роботи відповідної організації на постійній основі, враховуючи вимоги практики.

б) невизначеність або повна відсутність серед підприємців знань про існування, роль та функції ІЯ у національній економіці. Тут мова йде не про виклад теорії ІЯ, а швидше про передавання знань про існування таких аспектів, які є для них важливими.

Коментар:

Глобальний розвиток національних інфраструктур якості відбувається протягом десятиліть насамперед у тих країнах, у яких сьогодні існує зріла система якості. Паралельно з формуванням її принципів у цей історичний період розвиваються практичні знання підприємств щодо ролі та застосування елементів ІЯ.

Тому вищезгаданий виклик – необхідність для України надолужити відставання, що виникало історично. Тільки тоді, коли ті, хто причетний до інфраструктури в Україні чи кого вона стосується, усвідомлять, що працездатна інфраструктура якості має багато різних переваг для національної економіки, може виникнути рівноцінність з провідними національними економіками.

Наступний приклад пропонує належні відправні точки: окрім ініціатив Мінекономіки, у певному обсязі виникає дедалі більше організацій на засадах приватного права, наприклад, органи сертифікації, що представляють інтереси певних компаній. Добрим прикладом у галузі органічної продукції є організація Organic Ukraine. Вона з'єднує галузь виробництва органічної продукції в Україні та надає інформацію про семінари, інформаційні бюлетені та проекти, а також про вимоги цільових країн щодо експорту. Оскільки Україна є другим за величиною імпортером органічної продукції до ЄС, заснування такої організації має велике значення. Organic Ukraine з'єднує власників сертифікатів, сертифікаторів та інших зацікавлених суб'єктів галузі органічної продукції. Держава мала б підтримувати організації, засновані на засадах приватного права, налагодити зв'язки з діючими на міжнародному рівні гравцями з метою зміцнення бази знань місцевих учасників та відкриття можливостей для співпраці.

⁵ «Життя у вежі зі слонової кістки» - це метафора щодо дійової особи, який діє там, де панує відлюдність і недоторканість від світу, та який втратив будь-який зв'язок з практикою.

Поточний виклик №4:

Велике значення стандартизації⁶ для національної ІЯ України також роз'яснюється у цьому дослідженні за допомогою посилання на численні стандарти, які застосовуються у сфері ІЯ для галузей сільського господарства та виробництва харчових продуктів, а також для функціонування національних організацій ІЯ. Це дослідження використовує в якості еталону міжнародну конкурентоспроможну систему якості. Тому посилання робиться переважно на стандарти Міжнародної організації зі стандартизації (ISO)⁷.

Стандарти, які мають застосовуватися в країні, орієнтуються як на національну потребу, так і, водночас, на застосування у найважливіших для зовнішньої торгівлі цільових країнах. Автори неодноразово зустрічали користувачів ІЯ України, які не знають, що українські стандарти мають чинність за кордоном лише там, де на рівні країни укладені відповідні угоди, а стандарти та правові засади імпортного ринку, зазвичай, є визначальними для всіх технічних характеристик експортної продукції. Стандарти ISO мають чинність у всіх країнах-членах ISO; так само буде і в Україні, якщо вони будуть запозичені.

Необхідно терміново підвищити рівень знань на рівні підприємств, щоби підприємства могли співпрацювати зі своїми партнерами на рівних.

Коментар:

У всіх регіонах країни існує дуже велика потреба у підвищенні кваліфікації численних українських користувачів ІЯ, яким потрібні ноу-хау з цих тем стосовно особливостей галузі та продукції, щоби мати можливість діяти у повній мірі та із впевненістю щодо законності. Дві варті уваги ініціативи, що задовольняють цю потребу:

а) В рамках Мінекономіки було створено Офіс з просування експорту України (ЕРО)⁷, що має опікуватися розвитком зовнішньої торгівлі з України. ЕРО організовує семінари та онлайн-курси підвищення кваліфікації для експортерів, у тому числі також на теми, важливі для підприємств харчової промисловості та фермерів.

б) В Україні також існує майданчик для проведення семінарів з питань державної підтримки сільського господарства⁸.

Можливо було би доцільним, на додаток до цих двох ініціатив, створити на обмежений період державну програму, в рамках якої всі суб'єкти, яких стосуються певні факти національної ІЯ України, зможуть пройти підвищення кваліфікації. Це може виглядати таким чином, що протягом обмеженого періоду кожна зустріч користувачів ІЯ, яка включає пункт про підвищення кваліфікації з питань ІЯ до свого порядку денного, отримувала невелику дотацію від держави. Відповідальним за реалізацію є організатор. Він має запросити експертів⁹ у якості доповідачів. Програму можна завершити, коли певний відсоток тих, кого стосується ІЯ, пройде таке навчання, оскільки тоді у цій спільноті буде накопичено стільки знань, що ті, хто долучиться пізніше, також зможуть набути це ноу-хау за свій рахунок.

⁶ Щодо понять „норма» та «стандарт» див. виноску 11, стор. 12.

⁷ <https://epo.org.ua/en>

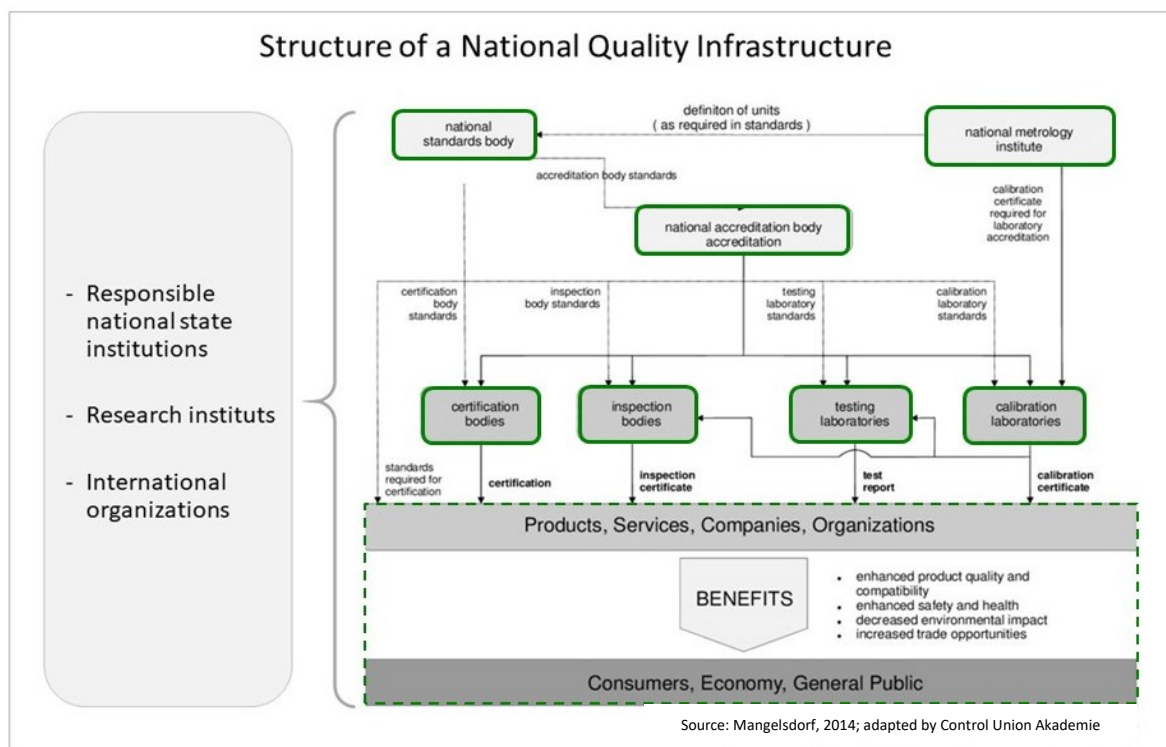
⁸ <https://agro.me.gov.ua/>

⁹ Працівники сертифікаційних компаній є також експертами ІЯ. Заради уникнення конфліктів інтересів вони не можуть проводити жодних пов'язаних з реалізацією консультацій (заборона згідно ISO 17021, ISO 17065 тощо). Аде їм дозволено надавати групам зацікавлених осіб загальну, не пов'язану з реалізацією інформацію. Зокрема, новостворені органи із сертифікації, що довели слушність свого ноу-хау успішною акредитацією, можуть бути такими експертами.

1. Аналіз прогалин для структурних елементів інфраструктури якості у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування

0. Головні елементи Національної інфраструктури якості

Звичайні елементи національної інфраструктури якості показані на ілюстрації далі. Елементи, позначені на ілюстрації зеленим кольором, були піддані аналізу прогалин на предмет ефективності (відображені у заштрихованих зеленим віконцях) аспектів у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування.

Функціонуюча ІЯ є однією з основних передумов міжнародного товарообміну. Тільки за допомогою уніфікованих та міжнародно визнаних методів вимірювання (оцінки якості) та завдяки гравцям, які здійснюють нагляд в інфраструктурі якості, можна захистити відповідні ринки від неякісної продукції, забезпечити сумісність продуктів і послуг, мати можливість відстежувати продукцію, забезпечити захист навколишнього середовища та здоров'я та формувати відносини між діючими виробниками та торговцями на засадах рівноправ'я. Брак у країні інфраструктури якості чи її хибність має своїм наслідком відсутність і недостатність документальних підтверджень щодо моніторингу виробничого ланцюжка. Це може призвести до виникнення торговельних бар'єрів. Обставини справи, наведені стосовно міжнародної торгівлі, відповідно мають чинність і для внутрішньої торгівлі.

ІЯ не є статичною. Правила ринків збуту постійно розвиваються завдяки подальшому розвитку міжнародних угод та національного законодавства. До цього слід додати також нові норми та директиви. Це стосується як параметрів, які визначені стандартами та законами, так і тих параметрів, які неформально узгоджуються в межах галузей. Для національної економіки України надзвичайно важливо мати ІЯ, що функціонує рівноцінно з ІЯ у країнах-імпортерах, щоб усувати існуючі перешкоди та без обмежень брати участь у міжнародній торгівлі.

Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства¹⁰, яке формально не є складовою частиною ІЯ, а тому не відображене на ілюстрації, несе загальну відповідальність за ІЯ України. У запланованій подальшій роботі рекомендується тісно співпрацювати з Мінекономіки.

1. НАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Визначення:

Стандартизація¹¹ у національній економіці служить для уніфікації певних предметів і процесів. Також визначаються вимоги до продуктів, які сприяють їхній сумісності, і поширюється найновіший рівень знань, що, у свою чергу, призводить до подальших інновацій та підвищує конкурентоспроможність підприємств і національної економіки.

Національний інститут стандартів України називається «ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості», УкрНДНЦ¹².

Аналіз прогалин для Національного інституту стандартів

Через вищезгадані передумови праці (рубрика «спричинені пандемією корона-вірусу обмеження на відрядження») аналіз прогалин для УкрНДНЦ можливий тут лише на основі незначної кількості інформації, оскільки під час опрацювання цього дослідження не було можливості для проведення інтерв'ю з УкрНДНЦ, а інші учасники інтерв'ю не були в змозі довести до авторів цього дослідження свої думки щодо УкрНДНЦ. Наступний текст ґрунтується на аналізі веб-сайту УкрНДНЦ та на загальному досвіді авторів, набутому у процесі багаторічної роботи в ІЯ України, що певною мірою вводить у курс справ, але може бути недостатнім. Автори готові швидко кваліфікувати аналіз прогалин для цього центрального органу ІЯ України та додатково представити його, як тільки знову з'являться умови роботи для цього.

1. Часта реструктуризація організації в останні роки

УкрНДНЦ був заснований у 2003 році та розпочав свою діяльність з 2015 року як національна організація зі стандартизації.

За останні роки національні організації зі стандартизації та їхні функції були неодноразово реструктуровані та перейменовані. Професійний досвід авторів свідчить, що такі заходи завжди вимагають значних зусиль для формування та забезпечення внутрішньої функції організації, яка перебуває у фазі перетворень, що може значно послабити спрямований назовні вплив у такі періоди. У разі проведення подальших досліджень слід з'ясувати, наприклад, такі питання, як:

- Яким на сьогоднішній день є рівень обізнаності щодо діяльності УкрНДНЦ серед потенційних українських користувачів національної організації із стандартизації, напр. підприємств, експортерів, імпортерів тощо? Як вони оцінюють ту користь, яку вони зараз мають завдяки діяльності УкрНДНЦ?

- Чи має УкрНДНЦ у своєму розпорядженні актуальний (письмовий) аналіз потреби у стандартизації у галузях сільського господарства та виробництва продуктів харчування України? Які заходи містить цей аналіз?

¹⁰ Міністерство економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства України; <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

¹¹ У німецькомовному повсякденні поняття «норма» та «стандарт» значною мірою застосовують як синоніми. Втім між англійським словом „standard“ і німецьким словом „Norm“ у фаховій мові є певні відмінності. Тому німецька організація „Deutsches Institut für Normung“ (DIN) перекладає англійську назву „International Standard Organisation, ISO“ на німецьку мову як „Internationale Organisation für Normung (ISO)“ та називає себе як „Deutsches Institut für Normung“. Ті документи, які ISO розробляє та поширює як англійське поняття „standard“, у німецькому перекладі організації DIN мають назву „Norm“. Щоби з точки зору фахової мови бути коректним, у цьому звіті завжди застосовується слово „Norm“, а англійське слово „standard“ перекладається як „Norm“. Ця ситуація стосується й інших мов. Повна назва організації CEN (Comité Européen de Normalisation) перекладається з французької мови на англійську як „European Committee for Standardization“. У нормі „DIN EN 45020 (Стандартизація та пов'язані з нею види діяльності – Загальні поняття (ISO/IEC Guide 2:2004); тримовна редакція EN 45020:2006)“ у багатомовному глосарії поняття 1.6.3 застосовується у різних мовах наступним чином: Nationale Normung (de) - National standardization (en) - Национальная стандартизация (ru). Української мови у глосарії немає. За аналогією з останньою наведеною нормою автори у цьому звіті перекладають українське слово „стандарт“ на німецьку мову завжди як „Norm“. У тих контекстах, які не означають «норму», застосовується німецьке слово «Standard».

¹² Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ»)

- Скільки (та яких) стандартів ISO для сільського господарства та харчової промисловості було інтегровано в українську систему стандартів протягом останніх 10 років?

- Оцінка результатів співпраці з ISO та іншими національними інститутами стандартизації щодо вдосконалення рівноправної міжнародної торгівлі для компаній-експортерів та українських органів сертифікації, що перебувають у стадії розвитку.

- Скільки стандартів ГОСТ для сільського господарства та харчової промисловості було замінено на українські стандарти чи стандарти ISO протягом останніх 10 років?

- Як УкрНДНЦ активізує користувачів стандартів у сільському господарстві та харчовій промисловості до розробки нових стандартів та виведення їх на ринок, або до вдосконалення існуючих стандартів і тим самим до зміцнення конкурентоспроможності української економіки?

1. Інформація від УкрНДНЦ для користувачів ІА

а) Існує Інтернет-магазин стандартів. Там також складається список по галузях. Існує функція пошуку з фільтрами щодо мови та чинності стандарту.

б) У відділі «Міжнародне співробітництво. Семінари та тренінги» (який не доступний англійською мовою) вже є проведені презентації ETSI (European Telecommunications Standards Institute) (телекомунікації), але бракує програми для майбутніх семінарів з інших тем.

в) Є навчальні програми (оф-лайн) за національними стандартами ДСТУ.

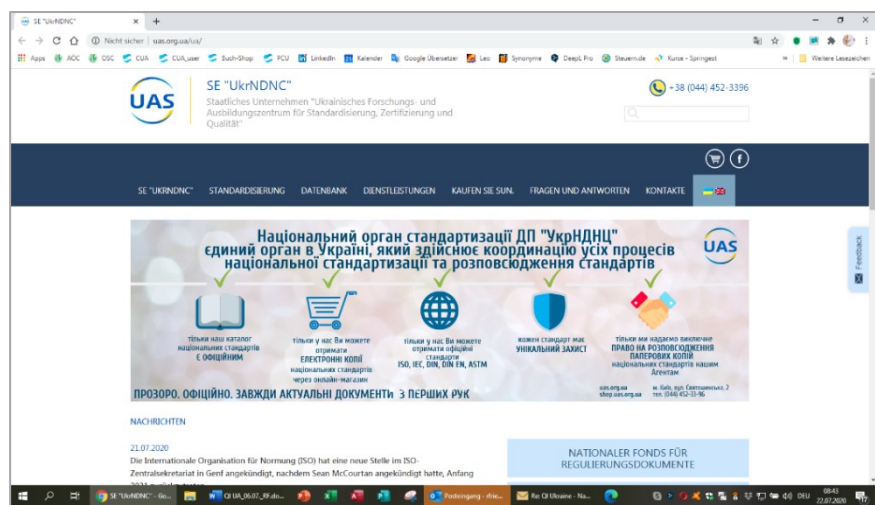
г) На веб-сайті наведені два онлайн-семінари: один від 2017 року та ще один від 2018 року

д) Видання журналу «Стандартизація, сертифікація, якість» не можна передплатити через веб-сайт. В Інтернеті цей журнал знайти неможливо.

3. Користь від веб-сайту УкрНДНЦ для користувачів стандартів

Поряд відображений веб-сайт UkrNDNC¹³ частково з перекладом на німецьку мову¹⁴, зробленим за допомогою Google.

На вкладці «Запитання та відповіді» користувачі стандартів отримують достатню кількість відповідей на найбільш поширені запитання.

Відповідно замовленого аналізу прогагин слід звернути увагу на такі факти:

а) У базі даних заявлені «Стандарти для вільного доступу». Не вказано, за яким принципом здійснювався цей відбір та в якому порядку вони сортовані. Виявилися такі обставини:

i. Надто велика кількість перелічених стандартів недоступна для ознайомлення (оголошення Google: «Веб-сайт недоступний»).

ii. З перших приблизно 25 стандартів у цьому списку відповідно близько 50% - це стандарти ДСТУ або ГОСТ. Серед загалом приблизно 270 стандартів не було знайдено жодного стандарту ISO та жодного із галузей сільського господарства та харчової промисловості.

¹³ <http://uas.org.ua>

¹⁴ Оприлюднена власником веб-сайту англійська версія має лише три інформаційні області (Company, Services, Contact). Google пропонує також повний переклад всього веб-сайту. Таким чином ним може скористатися зацікавлений іноземець. Утім Google її класифікує як „ненадійний веб-сайт“ (бракує https).

iii. Відбір стандартів за галузями неможливий.

б) Англійська версія веб-сайту містить не весь веб-сайт, а лише три вкладки, які є не перекладом українського тексту, а спеціальною інформацією для іноземців, так що іноземний відвідувач не отримує рівноправної інформації, що для торгівлі є суттєвим недоліком.

в) На веб-сайті УкрНДНЦ зазначено: «**Головною метою**¹⁵ нашої діяльності є проведення робіт з підтвердження відповідності та сертифікації продукції». Для цього УкрНДНЦ має акредитацію відповідно до ISO/IEC 17065: 2012 від 28 травня 2012 року, надану НААУ. Це виконання функцій відрізняється від діяльності національних організацій із стандартизації у країнах із зрілою ІА. Наприклад, на запит авторів організація DIN, яка діє в Німеччині, заявила, що з міркувань нейтралітету вона свідомо не створила напрямок сертифікації. Для DIN важливо розмежувати роботу зі стандартизації та діяльність із сертифікації, яка з неї виникає. Деякі організації із стандартизації в інших країнах не забезпечують такого суворого розділення, часто саме тоді, коли вони належать до сфери державного управління.

Організація ISO відповіла на спеціальний запит авторів щодо правового статусу наступним чином¹⁶: «У міжнародних стандартах не міститься норм або вимог, які б перешкождали національним органам зі стандартизації здійснювати діяльність з оцінки відповідності в тій самій організації. Однак вважається належною практикою розмежовувати ці напрямки діяльності, влаштовуючи деякі огорожі між обома сторонами. Зобов'язання щодо створення окремих юридичних осіб не існує. Є чимало національних органів стандартизації, які здійснюють розробку стандартів та діяльність з оцінки відповідності. У деяких випадках назва організації відрізняється, але вони належать до однієї групи».

Досвід авторів у процесі практичної сертифікації вказує на те, що поряд з перевагами можуть виникати також і недоліки.

- Потужний державний орган сертифікації, який здійснює діяльність у кількох або багатьох спеціалізованих областях, може перешкодити розвитку ефективних, спеціалізованих українських органів сертифікації за випробовуванням у міжнародній практиці зразком у юридичній формі приватного права.

- Особливий статус державного органу сертифікації може на практиці означати скоріше слабку, а не сильну позицію на міжнародному ринку сертифікації. Міжнародний ринок сертифікації визначається присутністю підприємств і закладів, організованих на засадах приватного права. Диференційований взаємний нагляд створює високий рівень взаємної довіри між гравцями, що діють на міжнародному рівні. Завдяки конкуренції оперуючі одиниці є дуже гнучкими. Кожен може вільно вибрати собі партнера, якому довіряє. У розділі 5 пояснюється, що довіра до сертифікатів залежить від низки чинників, які впливають на рішення підприємств щодо вибору такого органу сертифікації, що викликає у них найбільшу довіру. В розглянутому тут контексті може додатися той факт, що державна організація не розглядається як рівноцінний партнер і, отже, до неї звертаються менше.

4. Спектр інформації для користувачів стандартів

УкрНДНЦ міг би підвищити ефективність українських користувачів стандартів шляхом розповсюдження в Україні інформації про ISO, членом якої є УкрНДНЦ, наприклад,

а) Міжнародні стандарти функціонування, акредитації та сертифікації¹⁷.

б) Міжнародні стандарти безпеки харчових продуктів.

¹⁵ Виділено автором

¹⁶ Обмін електронною кореспонденцією між авторами ISO Central Secretariat у липні 2020 року.

¹⁷ <https://www.iso.org/committee/54998/x/catalogue/p/1/u/0/w/0/d/0>

в) Міжнародні стандарти для застосування у загальному корпоративному управлінні, які також мають значення для сільського господарства та виробництва продуктів харчування. Це стосується також наступних галузей:

- охорона навколишнього середовища (наприклад, ISO 14001),
- охорона праці та здоров'я (наприклад, ISO 45001),
- соціальна відповідальність корпоративного управління (ISO 26000),
- управління відповідністю регулятивним вимогам (ISO 19600),
- антикорупційне управління (ISO 37001) та чимало іншого.

- такі партнерські організації, як, наприклад, DIN (Німеччина), AFNOR¹⁸ (Франція) та інші національні організації зі стандартизації надають користувачам стандартів численні інформації на своїх веб-сайтах, наприклад:

- Інформація про користь від стандартизації (часто подається щодо певної галузі).

- Інформація про стандарти, що перебувають у стадії підготовки.

- Програми підвищення кваліфікації зі стандартизації, наприклад, для керівників груп управління якістю на підприємствах.

- Отримання пропозицій щодо нових стандартів.

- Отримання пропозицій щодо вдосконалення існуючих стандартів.

- Інформація про стандарти для спеціальних цілей, наприклад, енергозбереження, безпеки харчових продуктів тощо.

- Яка норма для чого?

- Дерегуляція за допомогою норм.

- Європейська правова база для стандартизації.

- і чимало іншого.

5. «Хибні знання» про стандарти на багатьох робочих рівнях та у численних організаціях

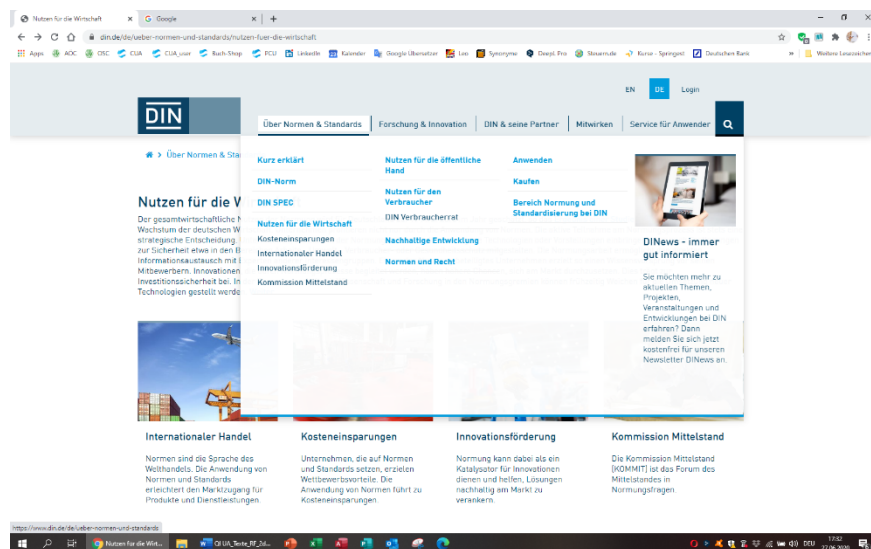
Недоліки виникають на підприємствах, а також у державних організаціях через «хибні знання». Під цим ми розуміємо те, що в галузі циркулюють певні твердження, які відомі багатьом як факт, хоча власне факти є іншими¹⁹. Наслідком «хибних знань» може стати реальна шкода. Успішне керування підприємством залежить від ефективного використання стандартів.

Приклад 1: У органічного виробника, який вирощує органічне зерно для експорту до ЄС, під час аудиту були виявлені різні відхилення від норм. Він пояснив аудиторю: «Тут в Україні чинним є лише українське законодавство. Тут законодавство ЄС не має чинності». Аудитор пояснив: «Це, загалом, вірно. Однак, якщо Ви хочете експортувати органічне зерно до ЄС, ви повинні дотримуватись норм ринку, на якому використовується Ваш продукт. Це основна норма ЮНКТАД і стосується всіх товарів, а не лише органічного зерна. Цей принцип для торгівлі застосовується до всіх продуктів у всьому світі; не лише щодо органічних продуктів».

Приклад 2: У рамках підряду щодо дорадчої підтримки керівників органів ІЯ були констатовані такі факти: група осіб органу ІЯ, якій була доручена ця робота, використовувала

¹⁸ <https://www.afnor.org/en/purchase-a-standard/>

¹⁹ Яскраві випадки „хибних знань“ описані на стор. 15.

російське слово «инспекция» (інспекція) як синонім аудиту. Вони не знали, що поняття «аудит» та «інспекція», як це пояснюється в іншому місці, використовуються для дуже різних процедур перевірки. Це призвело до наступного хибного висновку, який на декілька місяців зводив роботу всієї організації нанівець. Була розпочата розробка робочої документації щодо вимог до аудиторів органів сертифікації, яких, як це часто буває у повсякденному житті, називають «інспекторами». Вимоги до інспекторів були на основі «хибних знань» запозичені з ISO 17020 («Вимоги до інспекційних органів»). Тому розроблений профіль вимог стосовно аудиторів був непридатним. Правильно було б посилатися на такі стандарти:

- Настанова щодо аудиту систем управління (ISO / IEC 19011: 2017) та
- Оцінка відповідності - вимоги до органів, які сертифікують продукцію, процеси та послуги (ISO / IEC 17065: 2012)
- Оцінка відповідності - вимоги до органів, які здійснюють аудит та сертифікацію систем управління - (ISO / IEC 17021)

Згодом під час аналізу помилок із залученням міжнародних експертів було з'ясовано, що працівники ІЯ у своїх робочих документах прямо не навели посилання на ISO 17020, оскільки вони не вважали це за необхідне, виходячи із застосованої термінології (інспектор – інспекційний орган). Щоби з'ясувати, чому виникла ця помилка, знадобилася частина процесу консультацій, пов'язана із значними витратами. Цей випадок також чітко дає зрозуміти, що надзвичайно важливими є вірне розуміння понять та правильний переклад. Помилки такого роду наочно свідчать про велике значення змішаних команд, у яких працівники з країн із зрілою ІЯ співпрацюють нарівні з колегами з наздоганяючих країн.

Ця часта хибна інтерпретація чинності норм, загалом, відрізняється від непорозуміння, оскільки «хибне знання» в Україні досить поширене та займає місце вірного знання. Такі помилки завжди відносяться на рахунок тих, кому бракує інформації або хто має «хибні знання». ІЯ належно функціонує лише в тому випадку, якщо не тільки працівники, що працюють у закладах ІЯ, мають необхідні знання, а й усі причетні суб'єкти та ті, кого це стосується, (наприклад, виробники, торговельні підприємства тощо) володіють глибокими знаннями у своїй галузі діяльності та загальними відомостями про ІЯ у цілому. Щодо цього в Україні існує велика потреба у надолуженні. Щоб уникнути таких помилок, тут наведені стандарти для акредитації різних типів органів з оцінки відповідності:

Типи органів з оцінки відповідності з потребою в акредитації	Джерело нормативних вимог
Лабораторії	Випробувальні та калібрувальні лабораторії ISO/IEC 17025
	Медичні лабораторії ISO 15189
Інспекційні органи	ISO/IEC 17020
Органи із сертифікації	для осіб ISO/IEC 17024
	для систем управління підприємством ISO/IEC 17021-1
	для продуктів, процесів і послуг ISO/IEC 17065
Органи з валідації та верифікації	ISO 14065
Оференти випробувань на придатність (оференти міжлабораторних випробувань)	ISO/IEC 17043
Виробники референтних матеріалів	ISO 14034
Біобанки	ISO 20387

6. Брак навичок з отримання довідкової інформації

Приклад 1: Опитані експортери та представники переробної галузі доповіли авторам, що експортерам з України складно знайти інформацію про вимоги до міжнародних стандартів. Як приклад з галузі виробництва продуктів харчування часто наводять стандарт ISO22000. До національних органів рідко звертаються із запитом, бо отримати там належну інформацію дуже складно. Тому в якості альтернативи експортерам залишається пошук в Інтернеті на сторінках приватних закладів сертифікації або безпосередньо у міжнародних клієнтів. Останній варіант не високо цінується клієнтами, оскільки виявляє дефіцит знань у постачальника.

Приклад 2: Коли пропонуються навчальні курси на тему міжнародних стандартів, місцеві тренери часто володіють незначними фаховими знаннями щодо перекладених стандартів ISO і лише зачитують вимоги українського стандарту ДСТУ, розробленого на їхній основі. Це ускладнює практичне застосування стандартів на підприємствах.

7. Юридична форма УкрНДНЦ

Назва УкрНДНЦ вказує на те, що це державна організація. У країнах із зрілою ІЯ (наприклад, Німеччині, Франції, Нідерландах, США) організація зі стандартизації зазвичай організована на засадах приватного права, щоби бути вільною від політичного впливу. Цей факт тут слід навести не як дефіцит, а лише як виразну відмінність від міжнародної звичаєвої вживаності. Однак представляється важливим, щоби УкрНДНЦ міг вільно приймати рішення на засіданнях ISO без дозволу Міністерства економіки, оскільки інакше процес прийняття рішень у структурах ISO був би уповільненим, що мало б негативні наслідки для України.

Наведені вище пункти 1 - 6 проливають світло лише на деякі моменти у рамках аналізу прогалин, однак не являють собою остаточне твердження стосовно вже досягнутого міжнародного рівня української системи стандартизації.

2. НАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАН АКРЕДИТАЦІЇ

Визначення

В рамках національної ІЯ система акредитації має на меті зміцнити довіру до компетентності органів з оцінки відповідності, а отже, і до виданих ними сертифікатів, свідоцтв та протоколів випробувань. Тому національний орган з акредитації здійснює процедури акредитації органів з оцінки відповідності. При цьому останні піддаються експертній оцінці та перебувають під постійним контролем щодо їхніх фахових знань та відповідного досвіду, а також їхньої спроможності проводити оцінки. Процедура акредитації регулюється національним законодавством та міжнародними стандартами. Для виконання своїх завдань національний орган з акредитації повинен володіти відповідними знаннями, вміннями та ресурсами.

Національний орган з акредитації України називається «Національне агентство з акредитації України»²⁰ (НААУ).

Аналіз прогалин для національного органу з акредитації НААУ

Наразі не було жодної можливості для проведення інтерв'ю в НААУ з двох причин:

а) Через причини, вже згадані під рубрикою «спричинені пандемією корона-вірусу обмеження на відрядження».

б) Через складний формальний процес реєстрації, який в інших випадках звичайно прописаний лише в державних організаціях із посиленими нормами щодо дотримання таємниць.

1. Обмежений обсяг інформації на веб-сайті

На офіційній інтернет сторінці (веб-сайт) агентство надає інформацію, частково двома мовами, з різних тем своїх правових засад і своїх функцій (див. поряд ілюстрація англійською мовою).

Україномовна та англійськомовна веб сторінки НААУ містять виключно інформацію про структуру та діяльність самого НААУ.

Інформація для користувачів їхніх послуг, наприклад, для претендентів на акредитацію, не пропонується.

Якщо взяти веб-сайт НААУ як відображення діяльності НААУ, помітні чіткі відмінності від веб-сайтів органів з акредитації в країнах із зрілою ІЯ.

Приклад 1:

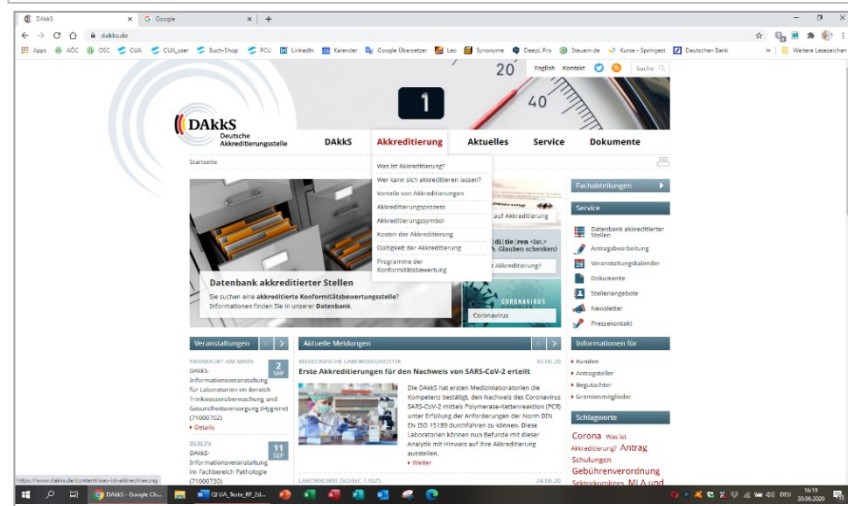
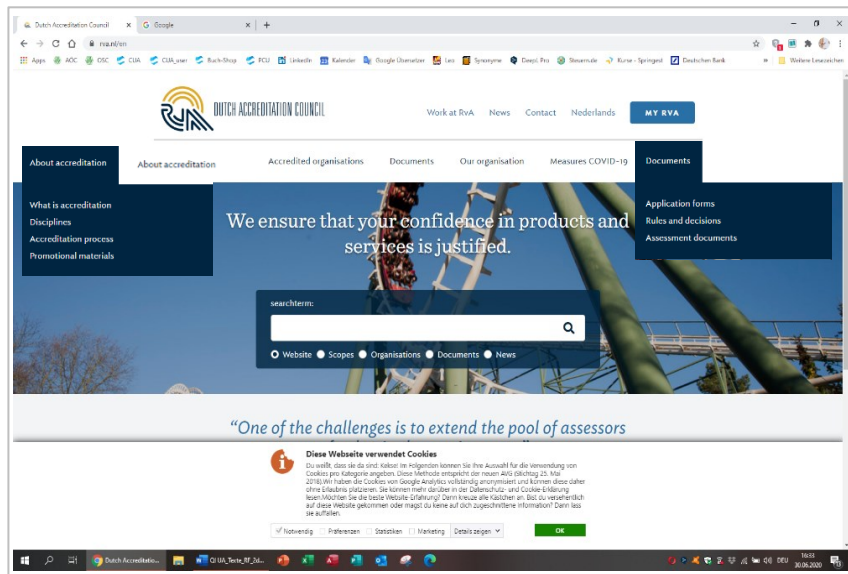
Веб-сайти органів з акредитації в інших країнах (наприклад, RVA (Нідерланди) та DAkKS (Німеччина)) надають широкий спектр інформації для користувачів акредитацій, абсолютно необхідних для функціонування акредитації у бізнесовій практиці. Серед іншого, вони пропонують потенційним заявникам детальну інформацію щодо наступних запитань:

- хто може подати заявку на акредитацію?
- як подати заявку на акредитацію?
- у яких випадках заявка не потрібна?

²⁰ (Національне агентство з акредитації України (НААУ); англ.: National Accreditation Agency of Ukraine (NAAU); <https://naau.org.ua/?lang=en>)

- як я можу змінити поточну заявку?
- які документи я повинен представити для подання заявки?
- як я можу сприяти швидкій обробці заявки?
- кому я надсилаю заявкову документацію?
- хто допоможе мені із заявою?
- база даних акредитованих органів
- список раніше акредитованих закладів
- найбільш поширені запитання та відповіді
- мета акредитації та користь від неї
- процес акредитації
- витрати на акредитацію
- документи для подання заявки на акредитацію
- як можна використовувати отриману акредитацію у бізнесі?
- літня школа та інші курси підвищення кваліфікації користувачів від національних органів з акредитації
- і багато іншого.

Надання необхідної на практиці інформації для організацій, які бажають бути акредитованими через Інтернет, як показано тут на прикладі RVA та DAKKS, є справжньою конкурентною перевагою в епоху цифрових технологій для органів з оцінки відповідності, які принаймні для своєї міжнародної роботи потребують швидкого та простого способу отримання інформації.

Можливо, що здійснюване НААУ надання еквівалентної інформації вимагає двох сфер діяльності:

Формування самоусвідомлення НААУ як постачальника послуг для держави, який має у будь-який час і без ускладнень допомагати користувачам, щоби вони могли скористатися затвердженими законодавством послугами НААУ.

Слід через існуючий веб-сайт та інші інформаційні канали поширити детальну та орієнтовану на запити користувачів інформацію про послуги НААУ серед бажаючих отримати акредитацію підприємств. Інформацію про те, які саме послуги та яким чином можуть бути запропоновані, можна взяти безпосередньо з існуючих веб-сайтів аналогічних організацій за кордоном (наприклад, у Німеччині, Франції, Великій Британії, США).

Приклад 2:

Допоки не акредитована достатня кількість вітчизняних органів з сертифікації, інспекційних органів, лабораторій тощо, українські підприємства, які для своєї експортної діяльності потребують сертифікації або інших форм підтвердження відповідності, змушені користуватися послугами діючих

на міжнародному рівні акредитованих органів з оцінки відповідності. Спостереження авторів доводять, що загалом це можливо. Однак для України існують недоліки:

- Проведення сертифікацій іноземними організаціями для українських користувачів призводить до більших витрат, оскільки ціни на ці послуги, як і на інші товари та послуги за кордоном, здебільшого, вищі.

- Непорозуміння через мовні проблеми спричиняють додаткову роботу та витрати, порівняно з партнерами з однією рідною мовою.

Поки переважно іноземці мають у своєму розпорядженні комплексне²¹ ноу-хау щодо процесів акредитації та сертифікації, а використання переваг цих елементів ІЯ у приватному секторі економіки України обмежене. Тільки рівноцінна ІЯ плюс рівноцінні навички користувачів створюють рівноправ'я та рівні умови діяльності у сфері торгівлі.

Консультування підприємств щодо ІЯ має отримувати фінансове сприяння з боку держави. Для України було б дуже корисно сформулювати державну мету стосовно такого підвищення рівня знань користувачів, щоби незабаром повністю уникнути виявлених за кордоном скандалів із сертифікатами, які видані в Україні.

3. МЕТРОЛОГІЯ

Визначення

Національна метрологічна система (НМС) - це мережа²² лабораторій, калібрувальних установок тощо, які імплементують метрологічну інфраструктуру у країні і здійснюють її технічне обслуговування. НМС визначає метрологічні стандарти та забезпечує точність, цілісність, порівнянність та надійність вимірювань, що проводяться в країні.

«Укрметртестстандарт» у Києві є провідним центром Національної метрологічної служби України^{23, 24}. Він виконує такі функції:

- розробка, технічне обслуговування та вдосконалення метрологічних стандартів,
- ведення національного (державного) реєстру затверджених типів вимірювальної техніки,
- перевірка державних випробувань та метрологічна сертифікація вимірювальної техніки у визначених областях вимірювань,
- здійснення державного метрологічного нагляду,
- розробка нормативних документів у галузі легальної вимірювальної техніки (перевірка сертифікатів відповідності типу та перевірка засобів вимірювання тощо).

Вимірювання країн-членів Угоди про взаємне визнання СІРМ (СІРМ МРА), домовленості національних метрологічних закладів, визнаються іншими країнами-членами. Україна є членом цієї угоди і представлена там Міністерством економіки, яке призначає три²⁵ метрологічні заклади в якості учасників:

- ДП "Укрметртестстандарт", м. Київ

²¹ Під «комплексним» ми тут розуміємо знання про зафіксовані у письмовій формі факти та приписи, а також додатково про традиційні, неписані норми та підходи у застосуванні письмових матеріалів.

²² Визначальні законодавчі акти на тему метрології в Україні оприлюднюються в Інтернеті за наступним посиланням: http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/article?art_id=96061&cat_id=96054

²³ <https://www.ukrcsm.kiev.ua/index.php/en/> - http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3731&Itemid=139&lang=uk

²⁴ "METROLOGY IN UKRAINE", Oleksandr Huk, Orest Ivakhiv, Bohdan Stadnyk, у: IAPGOS 3/2016, стор. 4-5

²⁵ Список 24 метрологічних центрів України оприлюднений за посиланням: <http://www.geosklad.com.ua/menus/view/tentry-metrologii-ukrainy->

- Національний науковий центр «Інститут метрології»²⁶, м. Харків
- Інститут ДП «Івано-Франківськстандартметрологія», м. Івано-Франківськ.

Аналіз прогалін для національної метрологічної системи України

У зв'язку із здійсненням обома авторами сертифікаційної діяльності, яку вони проводять для різних сільськогосподарських продуктів за допомогою різних програм сертифікації, на численних сільськогосподарських підприємствах не виявлено недоліків в області метрології. Це стосується співпраці з фермерами, чиновниками державних установ та торговельними підприємствами.

Доступна для ознайомлення література з метрології в Україні не є дуже обширною. Вона, переважно, стосується технічних питань, наприклад, військової техніки у співпраці з США.

Доступні офіційні документи не показують, наскільки потреби сільського господарства та виробників харчових продуктів стоять на порядку денному закладів, відповідальних за метрологію, чи які теми там опрацьовуються. Загальний професійний досвід показує, що офіційні теми, де бракує літератури, опрацьовуються мало чи взагалі не опрацьовуються. Однак це не означає, що потреби в опрацюванні немає.

Цей висновок не є остаточним, але наразі він вказує на те, що елемент «метрологія», ймовірно, не є актуальним напрямком роботи для ІЯ сільського господарства та харчової промисловості.

Аналіз прогалін для національної метрологічної системи України

У зв'язку із здійсненням обома авторами сертифікаційної діяльності, яку вони проводять для різних сільськогосподарських продуктів за допомогою різних програм сертифікації, на численних сільськогосподарських підприємствах не виявлено недоліків в області метрології. Це стосується співпраці з фермерами, чиновниками державних установ та торговельними підприємствами.

Доступна для ознайомлення література з метрології в Україні є не дуже обширною. Вона, переважно, стосується технічних питань, наприклад, військової техніки у співпраці з США.

Доступні офіційні документи не показують, наскільки стурбованість виробників сільського господарства та продовольства є на порядку денному установ, відповідальних за метрологію, чи які теми там розглядаються. Загальний професійний досвід стверджує, що мало публікується робота на публічні теми, де немає літератури. Однак це не означає, що немає потреби в обробці.

Цей висновок не є остаточним, але наразі він свідчить про те, що елемент «метрологія», ймовірно, не є поточним напрямком для ІЯ сільського господарства та харчової промисловості.

4. ЛАБОРАТОРІЇ

Оснащення господарства лабораторними потужностями є абсолютно необхідним чинником для ефективного виробництва високоякісної продукції. Ось чому лабораторії належать до основних елементів інфраструктури якості. Чимало існуючих аналізів політичного та економічного розвитку країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою показують, що там розробці ефективних лабораторних систем приділяється занадто мало уваги. Це не лише питання обмежених фінансових ресурсів, а причина, в першу чергу, полягає у недооцінці ролі створення у національній економіці рамкових умов для підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств. Це загальне зауваження стосується в цілому й України.

²⁶ <http://ntp.metrology.kharkov.ua/> (Google класифікує цей веб-сайт як ненадійний, бо бракує комунікаційного Інтернет-протоколу https, який захищає недоторканість і конфіденційність обміну даними між комп'ютером користувача та веб-сайтом. Ці обставини справи стосуються декількох з тих веб-сайтів державних організацій, що були представлені у попередніх аналізах прогалін.)

Позитивними зрушеннями останніх кількох років стало те, що якість і обсяг лабораторних аналізів значно зросли. Вирішальну роль при цьому відіграли наступні чинники:

- Придбання та використання нової техніки, а також підвищення кваліфікації персоналу для її обслуговування.
- Значне збільшення частки акредитацій для лабораторій та випробувань.
- Залучення постійно зростаючої кількості лабораторій до міжнародних міжлабораторних випробувань.
- Кількість українських філій закордонних лабораторій зросла, що призвело до значної передачі ноу-хау.
- Більш відкрите та чесне поводження з результатами тесту.
- Зростання кількості контактів із закордонними лабораторіями, що позитивно впливає на якість досліджень, а також на поводження з результатами.
- Зростаюче позитивне сприйняття іноземними замовниками – розміщення замовлень серед українських лабораторій.
- Суттєвим параметром для оцінки рівноцінності українських лабораторій порівняно з їхніми міжнародними конкурентами могла би бути величина частки міжнародних компаній, які замовляють проведення необхідних лабораторних випробувань українських товарів українським лабораторіям.

Аналіз прогалин:

1. Все ще недостатній ступінь довіри для міжнародного використання результатів

Ступінь довіри іноземних торговельних партнерів до надійності українських лабораторій виражається у поки що ще дуже низькій квоті замовлень і це не тому, що Україна знаходиться «за кордоном». Німецький або голландський підприємець надав би перевагу, якщо немає особливих причин, лабораторії, яка є для нього більш зручною або значно дешевшою. Загалом, його потреба в переконливих результатах має абсолютний пріоритет, оскільки вони кваліфікують його продукт для його споживачів. Ненадійні результати, які не можна перевірити, можуть завдати серйозної шкоди бізнесу. Це можна добре порівняти з довірою до сертифікатів (див. таблицю на сторінці 26).

2. Відсутність ноу-хау українських користувачів результатів лабораторних досліджень

Приклад: У процесі органічного аудиту аудитор запідозрив використання хімічних добрив, що заборонено у цьому виробничому процесі. Директор компанії зголосився негайно дослідити пробу, відібрану аудитором, у розташованій неподалік українській лабораторії. Обґрунтування: швидко і недорого. Аудитор виступив проти цього. Його обґрунтування: товар має експортуватися разом із сертифікатом його сертифікаційного органу і він гарантовано буде знову перевірятися у цільовій країні Західної Європи. Довіра до його роботи була б втрачена, якби тест дав би два різних результати.

3. Занадто мало міжлабораторних випробувань

Кілька відомих авторам лабораторій повідомили, що для них складно брати участь у міжлабораторних випробуваннях. Вони проводять значно менше міжлабораторних випробувань, ніж це має місце у країнах із зрілим ІЯ.

Основні причини, наведені лабораторіями:

- Відсутність контактів з лабораторіями, які проводять міжлабораторні випробування.
- Наявне обладнання та знання не гарантують надійних результатів.
- Необхідні витрати.
- Недостатня кількість очікуваних випробувань, щоб гарантувати рентабельність витрат.

Додаткова причина, яку наводять автори:

- Відсутність власної ініціативи щодо співпраці з аналогічними лабораторіями та щодо власної спеціалізації. (Завдяки спеціалізації та співпраці кожна лабораторія могла би зосередитись на тих випробуваннях, для яких вона має особливо сприятливі передумови, і лабораторія могла б відповідно обробити більшу кількість цих проб, що покращило б розпорядок роботи та економічний результат).

4. Відсутність знань щодо державної підтримки лабораторій

В інтерв'ю керівник української лабораторії заявив, що не знав про таку підтримку для своєї приватної лабораторії. Але він міг би собі уявити, що існує державна підтримка державних лабораторій. Утім, наскільки йому відомо, вони дуже застарілі і потребують інвестицій. Через особливі умови праці (рубрика: «заборона на відрядження під час пандемії корона-вірусу») ці твердження ще не вдалося верифікувати. Якщо вони відповідають дійсності, то це було б ще одним практичним доказом констатованого у звіті Групи Світового банку²⁷ загального дефіциту, що багато рішень щодо заходів для зміцнення ІЯ все ще не виносяться відповідно до ринкових принципів.

5. Загальний недолік стосовно наявності вирішальних, специфічних виробничих факторів

- Труднощі з кваліфікованим персоналом, який може обслуговувати нове обладнання та ремонтувати його в разі необхідності.
- Все, що стосується сервісу, часто бракує, наприклад, технічного обслуговування, консультування щодо приладів тощо.
- Для технічного обслуговування та ремонту доводиться залучати іноземних експертів або відправляти прилади назад виробнику.
- Добре кваліфікований персонал віддає перевагу приватній лабораторії, оскільки там часто пропонують кращі умови.

5. ОРГАНИ СЕРТИФІКАЦІЇ

Визначення та функція:

Органи сертифікації мають величезне значення для економічної та торговельної практики в кількох аспектах. Відповідно, тут слід описати деякі важливі системні елементи процесу сертифікації, які часто не повністю відомі²⁸ в Україні.

а) Функції органів з сертифікації

i. Органи сертифікації перевіряють відповідність підприємств, продуктів і процесів численним програмам сертифікації. Успішна перевірка веде безпосередньо до сертифіката. Для продавця він є надзвичайно важливим документом для того, щоб мати можливість постачати певні товари певним покупцям. Відмова у сертифікації може мати своїм наслідком те, що вже вироблені товари не зможуть бути відвантажені передбаченому покупцю (або покупцям), що може призвести до значних економічних збитків.

ii. Органи сертифікації повинні діяти, дотримуючись фахової коректності, нейтралітету та незалежності. Для того, щоб гарантувати це на високому рівні, органи сертифікації повинні до початку своєї діяльності отримати акредитацію та допуск, причому згодом обидва дозволи будуть регулярно контролюватися.

б) Обов'язок отримання акредитації від органу з акредитації

Цей процес складається з декількох етапів:

i. Орган із сертифікації повинен звернутися з формалізованою заявою до органу з акредитації.

---

²⁷ Джерело: див. виноску 1, стор. 6

²⁸ Див. виноску 21, стор. 20

ii. Орган з акредитації перевіряє придатність органу із сертифікації згідно з узгодженою на міжнародному рівні схемою випробувань. Основні змістовні напрямки акредитації включають перевірку передумов щодо незалежності та нейтралітету органу із сертифікації, а також його здатності однаково ставитись до всіх клієнтів. Це відбувається у рамках таких етапів перевірки:

- Перевірка письмової документації системи управління якістю органу із сертифікації. Система управління якістю повинна відповідати вимогам до типу випробувань, які планує проводити орган із сертифікації: для систем управління – це вимоги ISO 17021, для сертифікації продукції – ISO 17065, для персональної сертифікації – ISO 17024.

- Перевірка приписів, чинних щодо персоналу органу із сертифікації, у двох областях перевірки: професійна компетентність аудиторів та заходи органу із сертифікації щодо збереження компетентності, а також особиста придатність аудиторів щодо нейтралітету, надійності, конфіденційності.

- Перевірка фахової компетентності сертифікаторів, які перевіряють звіти аудиторів за принципом «чотирьох очей» (подвійного контролю).

- Перевірка вміння застосовувати вищезазначені норми у повсякденні підприємства. Для цього коректність застосування кожного окремого припису перевіряється під час виїзного аудиту на місці розташування органу з сертифікації.

- Перевірка придатності аудиторів. Для цього ревізори органу з акредитації спостерігають та оцінюють одного чи декількох аудиторів протягом реального аудиту («супроводжуваний аудит»).

- Нарешті, орган із сертифікації повинен надати письмові докази органу з акредитації, що він є економічно незалежним та що його нейтралітету та незалежності не загрожують фінансові ризики. З цією метою орган з акредитації може також вимагати, щоб йому надали можливість ознайомитися зі станом банківських рахунків.

Лише в тому випадку, якщо не виявлено жодної невідповідності, видається свідоцтво про акредитацію.

Залежно від розміру та складності, декілька експертів з органу акредитації можуть інтенсивно перевіряти орган із сертифікації протягом декількох днів. Органи акредитації використовують для цієї перевірки власний персонал, а також залучають незалежних вітчизняних або іноземних експертів з державних установ, наукових інститутів тощо, щоб гарантувати фахову компетентність та незалежність цієї команди на високому рівні. Ця перевірка за такою схемою та у такому обсязі повторюється щороку. Акредитація продовжується лише за умови того, що все відповідає вимогам.

в) *Обов'язок щодо отримання допуску з боку власника програми*

Органи сертифікації повинні для кожної окремої програми сертифікації отримати допуск від власника програми. Процедура отримання допуску формально схожа на акредитацію. Однак тут основна увага приділяється перевірці галузевої компетентності всіх працівників органу із сертифікації. Основна увага приділяється керівництву, аудиторам та сертифікаторам. Усі особи повинні бути спроможними належним чином виконувати свої функції згідно штатного розпису. Для аудиторів це означає спроможність самостійно, тобто без супроводу, належним чином проводити аудит на підприємстві. Це включає як фахову компетентність для обґрунтованого фахового спілкування з представниками підприємства, так і особисту придатність, зокрема для забезпечення нейтралітету та керівної ролі у проведенні аудиту, навіть якщо виникають серйозні конфлікти, наприклад, через виявлені невідповідності, які можуть завдати економічних збитків підприємству. Тут також проводяться супроводжувані аудити для перевірки фахової компетентності.

г) *Переваги програм сертифікації для користувачів програм та сертифікатів*

i. Вимоги програми сертифікації, яка часто використовується на ринку, зазвичай втілюють провідні ноу-хау для виготовлення сертифікованого продукту або процесів, що мають здійснюватися. Оскільки ці вимоги впроваджуються на підприємстві, відбувається дуже ефективна

передача ноу-хау цьому підприємству. Після повної імплементації можна виходити з того, що процеси, до яких застосовується програма сертифікації, тепер є оптимізованими.

ii. Перевірка дотримання вимог в аудиті – це друга процедура в оптимізації процесів, оскільки протягом аудиту аудитор повинен виявити будь-яке відхилення від вимог та повідомити про це підприємству, де здійснюється аудит. Згодом ці знання перебувають у розпорядженні підприємства для постійного процесу вдосконалення. Здебільшого користувачі не бачать і не цінують значення цього етапу процесу, який вони отримали завдяки програмі сертифікації, оскільки увага зосереджена на сертифікаті.

iii. Підтвердження відповідності (сертифікат) - це документ, який вселяє у покупця довіру до поки ще незнайомого йому постачальника, та якого зазвичай достатньо для укладення договорів на поставку між поки що незнайомими контрагентами. При цьому перевага сертифіката полягає в тому, що завжди для багатьох аналогічних контрактів він постійно має повну чинність.

iv. Сертифіковані системи управління або продукція часто призводять до того, що покупець платить преміальну ціну (наприклад, органіки, ISCC).

v. Після успішної сертифікації для постачальника відкриваються нові ринки, які в іншому випадку були би без сертифіката недоступними (приклади: органічна продукція із сертифікатом NOP у США; вироблена на принципах сталого розвитку біомаса із сертифікатом ISCC на ринку ЄС для біомаси; безпечна сільськогосподарська сировина із сертифікатом GLOBALG.AP для мереж супермаркетів в ЄС).

д) Компоненти програми сертифікації

Будь-хто може розробляти та виводити на ринок програми сертифікації. Зазвичай, це професійні асоціації; іноді уряди. Чи застосовуватиметься програма на локальному, національному чи глобальному рівні, вирішує власник програми. ISO 17067 формулює керівні принципи для розробки програм сертифікації, але вони не є обов'язковими для виконання. Рішення щодо позитивного сприйняття виносить ринок²⁹. Програми сертифікації зазвичай складаються з двох компонентів:

Опис як змісту, так і застосування програми сертифікації: це включає детальний опис вимог відповідних програм сертифікації, а також розраховану під конкретну програму процедуру перевірки відповідності.

Теми:

- предметний перелік вимог до підприємства
- договірні обов'язки поміж учасниками
- невідповідність програмі
- передумови видачі сертифікату
- процедура заперечення та примирення
- позбавлення сертифікату
- інше

Джерело:

Опис програми сертифікації/стандарт

- проведення аудиту

Джерело: ISO 19011

i. *Опис методу роботи органу із сертифікації:* Це, зокрема, включає надійне знання національних та міжнародних правових норм, а також національних та міжнародних стандартів щодо діяльності органу із сертифікації.

Теми:

- Загальні вимоги до органу із сертифікації

²⁹ Власник програми може передати сертифікаційну програму для акредитації до органу акредитації. Таке вчиняється на практиці дуже рідко.

- Вимоги до структури органу із сертифікації
- Вимоги до ресурсів органу із сертифікації
- Вимоги до процесів органу із сертифікації
- Вимоги до системи управління органу із сертифікації
- Принципи для органів з сертифікації стосовно продукції та їх діяльності із сертифікації
- Інформація про застосування цього міжнародного стандарту до процесів і послуг

e) дві важливі деталі:

i. Для певних фахових тем передбачена різна кількість програм сертифікації, наприклад:

- Органічні продукти харчування: зазвичай існує лише одна програма для кожної країни; здебільшого держава є власником програми та визначає всі умови та обов'язки щодо її застосування

- «Безпека харчових продуктів»: в Європі існує 5 програм дуже схожого змісту (ISO 22000, IFS, BRC, FSSC 22000; спеціальні програми для HACCP) від різних розробників програм, кожна з яких має значну кількість користувачів.

- Щодо «якості харчових продуктів» ЄС оприлюднила дані, що в його межах існує принаймні 400 програм сертифікації; більшість з них є місцевими або орієнтованими на дуже специфічні програми.

Майже у всіх галузях має місце ситуація, що для певних цілей сертифікації існують геть різні кількості програм сертифікації.

ii. Є такі програми, які застовують вздовж всього ланцюжка постачання, і лише кінцевий виробник наносить логотип програми на товар. Такі програми називаються програмами B2C (business to consumer).

Інші програми використовуються виключно у ланцюжку постачання без інформування за допомогою логотипу споживача про те, що сертифікація проведена (B2B; business to business). Можна виходити з того, що всі продукти харчування, які продаються в Німеччині через 5 великих компаній роздрібною торгівлі, починаючи з сільського господарства на кожному етапі виробництва (також і у країнах-експортерах), сертифіковані за GlobalG.A.P. та IFS. Маркування продуктів не відбувається.

Статистика невідома, але можна припустити, що близько 90% усіх продуктів харчування в Німеччині контролюється за допомогою процесів B2B.

Аналіз прогалин для елемента «Сертифікація»

1. У повсякденній практиці сертифікати мають різну цінність

Теоретично всі сертифікати мають однакову споживчу цінність як доказ підтвердження відповідності. Однак у корпоративній практиці у країнах з високорозвинутою ІЯ цей випадок не є єдино можливим. Існує «сприймана» цінність сертифіката, яка, зазвичай, є визначальним критерієм для рішення щодо укладення угод. Це є тим важливішим, чим вищим є рівень обізнаності імпортера, який може зазнати збитків через недоліки сертифікатів, причому найбільшою проблемою, зазвичай, є підрив репутації. «Сприймана» цінність впливає з кількох компонентів (див. таблицю).

Wertigkeitsstufe	Eigenschaften von Zertifikaten									
	gefälscht ¹	„gekauft“ ²	Eigen-erklärung ³	Programm ist akkreditiert ⁴	Zert.stelle hat Sitz im Land mit hohem Korruptions-index ⁵	Zert.stelle ist akkreditiert ⁶	Zert.stelle ist hat geringe Erfahrungen ⁷	Zert.stelle hat nationale Erfahrungen ⁸	Zert.stelle hat internationale Erfahrungen ⁹	Zert.stelle hat Sitz im Land mit niedrigem Korruptions-index ¹⁰
1	✓									
2		✓								
3			✓							
4				✓	✓	✓				
5				✓	✓	✓	✓			
6				✓	✓	✓		✓		
7				✓	✓	✓			✓	
8				✓		✓	✓			✓
9				✓		✓		✓		✓
10				✓		✓			✓	✓
11				✓		✓				✓

© Control Union Akademie

Наведену вище таблицю слід інтерпретувати таким чином:

- Сертифікати рівнів цінності 1 та 2 геть нічого не варті, але це, зазвичай, можна з'ясувати лише перевіривши веб-сайт власника програми та / або національного органу з акредитації.
- Сертифікати рівня цінності 3 загалом неможливо оцінити, оскільки до цієї групи належать як добропорядні комерсанти, так і зухвалі шахраї. Такі сертифікати, зазвичай, приймаються лише в тому випадку, якщо відомо, що постачальник з існуючих ділових стосунків є гідним довіри.
- Сертифікати рівнів цінності від 4 до 7 відповідають усім формальним вимогам сертифікації. Чим нижчий рівень вартості, тим суворіше ті підприємства, які уникають ризиків, ставляться до таких сертифікатів, не приймаючи їх, і просять свого постачальника надати або інший сертифікат, або перевірену інформацію про надійність органу із сертифікації чи знайти таку інформацію самостійно. Такими компаніями найчастіше є ті, які дуже добре відомі в галузі та цінують свою репутацію.
- Сертифікати рівнів цінності від 8 до 11 відповідають усім формальним вимогам справжнього сертифіката. Ці сертифікати, зазвичай, є надійними. У галузях, яким притаманний високий рівень ризику, або щодо продуктів, яким притаманний високий рівень ризику, підприємства, які особливо добре відомі, також віддадуть у такому випадку перевагу тим сертифікатам, чий рівень вартості є вищим. Органи із сертифікації з тривалішим і кількісно більшим досвідом, зазвичай, мають найвищу цінність щодо довіри.
- Нині в Україні існують сертифікати усіх 11 рівнів цінності. Для імпортерів, які імпортують товари з України, це є підґрунтям для того, щоб розглядати свій бізнес як ризикований. Найбільш поширеною компенсацією за ризикований бізнес імпортерів є зниження ціни на товари та послуги, щоб у разі декількох поставок відбувалася компенсація ризику. Добропорядні експортери страждають через те, що вони шляхом цінового тиску майже автоматично компенсують ризик шахраїв у своїй галузі. Вони можуть запобігти цьому, допомагаючи галузі витіснити «паршивих овець» із галузі.

2. Прогалини в знаннях користувачів сертифікатів про процес сертифікації

Досвід роботи авторів в Україні показує, що дуже великому числу учасників ІЯ (підприємці, працівники державних установ, науковці) у недостатній мірі відомі рівень деталізації та широта вимог до органів сертифікації, їхні методи та результати роботи (сертифікат).

Це може бути однією з причин, чому число невідповідних органів із сертифікації на українському ринку сертифікації є особливо великим. Тут під «невідповідними» розуміють тих постачальників сертифікаційних послуг, які без спеціальних знань та акредитації та, зазвичай, без проведення аудитів просто продають сертифікати. Через існуючий у країні відносно низький рівень знань про сертифікацію шахраї легко продають фальшиві сертифікати підприємствам, яким потрібен сертифікат для продажу своєї продукції.

Можливість бути введеним в оману підробленими сертифікатами є основною причиною того, чому експортери, що займаються міжнародною торгівлею, зазвичай віддають перевагу іноземному експерту, який добре знається на міжнародних стандартах і чие професійне оточення зводить до мінімуму шахрайство та обман. Що стосується дорадчої підтримки, користувачі сертифікатів виходять із того, здебільшого, дуже виправдано, що іноземний консультант краще підготує їх до безпечного аудиту.

Це є прийнятним у перехідний період, тим більше, що авторам цього аналізу не відомо про якісь скарги щодо іноземних консультантів. Але для України як держави було б дуже доцільно та бажано якнайшвидше забезпечити наявність рівноцінно кваліфікованого персоналу. Багаторічні спостереження авторів у міжнародній практиці вказують на те, що досягти цього рівня можна тільки завдяки довгостроковим прямим робочим контактам з досвідченими міжнародними експертами. Різниця в способі дій стосується не лише різниці у знаннях, а й у певних традиційних нормах поведінки. Найефективнішим способом зменшити цю різницю є **прямий особистий контакт**.

Приклад 1: Шахраї, що підробляють сертифікати, скачали дійсний сертифікат з Інтернету та за допомогою програми Photoshop внесли адресу свого клієнта, який нічого про це не знаючи, був переконаний, що це недорогий справжній сертифікат, і що він з ним зможе продати свою продукцію. Оскільки у країнах з функціональною ІЯ всі сертифіковані підприємства внесені до переліку, там відразу помітили шахрайство. Найбільшої шкоди зазнав підприємець-експортер. Шахрайства із сертифікатами майже немає у країнах із кращим рівнем знань серед учасників.

Приклад 2: На науковій конференції професор університету запропонував автору цього дослідження продати логотип для програми сертифікації, щоб використовувати його для збуту продукції у Німеччині. У «торговельних переговорах» з'ясувалося, що йому була абсолютно не відома роль логотипу як результату процесу сертифікації на основі програми сертифікації. На його думку, сам логотип вже являє собою певну цінність.

2. Діяльність невідповідних та шахрайських органів із сертифікації

Приклад 1: Під час публічної дискусії за участі майже 100 осіб заступник Міністра запитав у автора, що можна зробити із проблемою зростання числа шахрайських органів із сертифікації, які здебільшого походять з «південних країн заходу».

Відповідь: Міністерство повинно зобов'язати всі органи із сертифікації, що діють в країні, зареєструватися у міністерстві (не отримувати акредитацію та допуск - це вже сталося по місцю знаходження фірми). Для реєстрації потрібне лише дійсне свідоцтво про акредитацію. От і все. Цей перелік оприлюднюється в Інтернеті. Оскільки число органів сертифікації не є неоглядним, відповідні дії можна здійснити за дуже короткий час. Для «невідповідних органів із сертифікації» перешкода для введення в оману відповідального за реєстрацію міністерства у багато разів вище, ніж у випадку підприємця, який не має досвіду у цій галузі. Таким чином, основний ризик щодо підроблених сертифікатів та шахрайських органів із сертифікації буде значно знижений швидко і за рахунок дуже низьких витрат.

Приклад 2: В Україні не існує "чорного списку" органів сертифікації, які продають підроблені сертифікати. Це є дуже суттєвим недоліком, який дуже ускладнює співпрацю міжнародних гравців з українськими партнерами. Такий список не потребував би великих витрат і забезпечив би декілька позитивних ефектів. Для шахрайських органів із сертифікації значно підвищився б ризик бути визнаними такими. Користувачі сертифікатів могли б за рахунок невеликих витрат з'ясувати, чи не перебуває важливий для них орган сертифікації у цьому списку. Всі організації, що працюють із сертифікатами, (підприємці, органи із сертифікації тощо) дізналися б, що поширені чутки про те, що українська держава не зацікавлена у збільшенні довіри до своїх підприємств, звелися б до абсурду.

КОМЕНТАР: У країнах із зрілою ІЯ такі списки розміщені на веб-сайтах власників програми. Ці списки містять: чинні сертифікати, сертифікати із закінченим терміном дії, підроблені сертифікати. Тамтешні підприємства завжди повідомляють про підроблені сертифікати, оскільки вони надзвичайно зацікавлені в тому, щоб «паршиві вівці» не створювали загрозу для їхнього бізнесу - добросовісних комерсантів.

Приклад 3: Відповідно до змісту прикладу 2 також мала б існувати інформація про іноземні органи із сертифікації, що діють в Україні. Було б достатньо, якби ці органи із сертифікації повинні були реєструватися у НААУ. Для цього вистачило б пред'явити свідоцтво про акредитацію. Повторна акредитація була б помилкою. Цей список мав би бути оприлюднений в Інтернеті.

6. ІНСПЕКЦІЙНІ ОРГАНИ

Визначення: Інспекційні органи проводять оцінку за дорученням приватних клієнтів, материнських компаній або державних установ. Метою інспекції є констатація відповідності об'єктів, що перевіряються, нормам, стандартам, специфікаціям, інспекційним програмам або контрактам.

Інспекція може слугувати для перевірки: матеріалів, продуктів, установок, обладнання, процесів, технологічних циклів або послуг. Випробування можуть стосуватися кількості, якості, безпеки, доцільності або безпеки обладнання чи систем.

Підсумкова звітність містить твердження про відповідність вимогам, висловленим замовником.

Аналіз прогалин для інспекційних органів

Перш ніж розглянути прогалини, тут даний стислий опис загальних рис та відмінностей між інспекцією та сертифікацією, які надто часто точно невідомі:

- **Спільні риси:** Обидві процедури проводять оцінку відповідності та надають замовнику звіт про констатовані відповідність та відхилення. Як інспекційні органи, так і органи із сертифікації повинні бути акредитовані визнаним органом з акредитації, щоб документально підтвердити фахову компетентність, нейтралітет та незалежність своєї діяльності.

- **Відмінності:**

- Інспекція* - це перелік закритих питань, які зазвичай сформульовані замовником у контексті замовлення з посиланням на стандарти тощо. Варіантами відповіді можуть бути «так» або «ні». Метою інспекції є точна оцінка продукту чи організації з урахуванням певних вимог. Вимоги до компетентності інспекційного органу, а також щодо неупередженості та послідовності їхньої інспекційної діяльності описані для типів А, В та С у стандарті ISO / IEC 17020: 2012.

Приклад перевірки продукту: Інспектор досліджує якість товару на основі критеріїв, заданих замовником, наприклад, розміри, вага, функція, склад матеріалу, опір тощо. Дослідження можна проводити на випадково вибраному зразку. Результат інспекції передається замовнику разом із звітом про інспекцію, який через його стислість та наочність часто складається переважно з таблиць.

- У процедурі *сертифікації* шляхом аудиту на основі стандартів³⁰ та програм сертифікації визначається відповідність наявної ситуації вимогам (критеріям) конкретних стандартів або програм сертифікації, що мають застосовуватися у конкретному випадку. Оцінку відповідності можна проводити для систем управління, продуктів, послуг та осіб. Аудит складається з багатьох тестів, спостережень і оцінок. При цьому комбінуються різні випробувальні процедури, такі як перевірка документів, огляд виробничих процесів, інтерв'ю з працівниками, використання лабораторних аналізів та інші методи оцінки. Результат аудиту фіксується у звіті про аудит, де також задокументовані невідповідності. При констатації відповідності орган із сертифікації видає сертифікат та надсилає його перевіреному підприємству.

Прогалини та дефіцити

1. Недостатнє знання формулювання замовлення

Приклад: Судно, яке перевозило зерно, було піддане інспекції, призначеній замовником у порту відвантаження. Відхилень не було виявлено. Коли транспортник прибув до порту призначення і там його оглянули, портова поліція заборонила розвантаження, оскільки вантаж був сильно

³⁰ Щодо понять «норма» та «стандарт» див. виноску 11, стор. 12.

заражений зерновим жуком. Аналіз обставин справи дав такі результати: як уже було зазначено у наведеному вище визначенні, перевірка проводиться не за загальним правилом, як це є типовим, наприклад, для програми сертифікації. У цьому випадку замовлення на перевірку, видане замовником, не включало перевірки на зараження комахами, через що така перевірка вантажу не проводилася. Протягом рейсу відбулося сильне розмноження комах, чого не помітив екіпаж судна і що було виявлено лише в порту призначення після тривалого плавання.

Висновок: Замовники інспекцій повинні знати, що не все те автоматично перевіряється, що може бути доцільним, а лише те, що точно зазначено у замовленні про перевірку. Цей, здавалося б, банальний факт слід враховувати під час кожного курсу підвищення кваліфікації, призначеного для замовників і виконавців інспекцій.

2. Міжнародні замовники також використовують дуже прості перевірки для забезпечення якості

Перевірки можуть бути дуже простими.

Два приклади: На замовлення міжнародного вантажовідправника міжнародний інспекційний орган у країні прибуття перевіряє коробки з пляшками імпортного алкоголю. Перевіряється, чи всі пляшки знаходяться в коробці та чи все ще щільно закриті корки, що закручуються. Недоліки фіксуються у протоколі. Це стало необхідним, оскільки раніше окремі пляшки або були частково спорожнені, або наповнені водою. Інша замовлена інспекція стосується імпортних помідорів. Кожен ящик перевіряється візуально. Кількість повністю або частково запліснявілих помідорів вноситься до списків. В рамках цих перевірок не відбувається змін прибулих товарів.

7. Підприємства, що виробляють і експортують

Визначення

Виробничі компанії та експортні торговельні підприємства, що здійснюють експортні операції, формально не є суб'єктами ІЯ. Втім, передане Технічне завдання від 01.06.2020 року передбачає аналіз цих структур у поєднанні з аналізом ІЯ з метою надання вхідної інформації для проєкту «Агроторгівля України».

Прогалини та дефіцити

Торговельні бар'єри, що походять від елементів ІЯ України та негативно впливають на економічну діяльність підприємств, вже були описані в попередніх розділах 1 – 6. Тут не варто це повторювати.

Безпосередньо підприємств стосуються існуючі дефіцити знань, які є пріоритетною проблемою.

1. Дефіцит знань серед виробничих працівників

Порівнюючи перебіг значної кількості аудитів на підприємствах в Україні та Німеччині, стає очевидною разюча різниця: в Україні директор сам представляє підприємство під час аудиту та, зазвичай, відмовляється від залучення працівників. Рідкі розмови з виробничими працівниками в Україні показали, що вони через брак навчання або мало або, здебільшого, взагалі нічого не знають про свої спеціальні функції на робочому місці, які впливають із сертифікації. Тому існує значний ризик відхилень від програми. Рекомендації автора щодо проведення такого підвищення кваліфікації були відхилені директорами як непотрібні.

У Німеччині керівник підприємства завжди, без будь-яких заперечень надає аудитору можливість для співбесід з працівниками. Вибрані інтерв'ю з працівниками є звичайним засобом у рамках аудиту, за допомогою якого аудитор отримує інформацію про те, чи всім працівникам відомі вимоги відповідної програми сертифікації, а отже, чи здатні вони працювати на своєму робочому місці відповідно до правил. Зазвичай працівники німецьких компаній регулярно беруть участь у

курсах підвищення кваліфікації з питань сертифікації та підтверджують свої знання щодо цього в ході інтерв'ю під час проведення аудиту.

Багатьом українським підприємствам бракує посади менеджера з якості та / або відділу контролю якості. Часто говорять про «інженера з техніки безпеки», який відповідає за охорону праці та підвищення кваліфікації. Ця роль часто була актуальною для кооперативів у радянський період і зберегла своє значення також і в сучасній Україні. Однак, сьогодні повністю відсутня частина «якість», і підприємство стикається з потребою в цьому лише при аналізі вимог HACCP та ISO.

У країнах із зрілою ІЯ загальноприйнятою практикою стало розширення функції управління якістю, наприклад, екологічний менеджмент, енергетичний менеджмент, антикорупційний менеджмент тощо, аж до HSQE Managements (охорона здоров'я, безпека, якість та навколишнє середовище). Можна виходити з того, що нині компанії в Україні впроваджують лише частину (HS) на підприємствах, причому інші аспекти здебільшого невідомі та не реалізуються.

2. Дефіцит знань серед керівників підприємств

Приклад 1: Іноземний торговець зерном залучив низку українських фермерських господарств для виробництва екологічного зерна для нього. Іноземець покладався на те що, фермери опанують необхідні знання, оскільки у міжнародній практиці прийнято, що виробник сам відповідає за набуття знань. Під час проведення аудиту виявилось, що фермери знали лише кілька ключових слів із нормативних актів, але не мали ґрунтовних знань. Так, наприклад, дехто використовував «менше хімії», що у протоколі аудиту має бути записано як відхилення. Також майже ніколи не використовувались бобові культури для заміни заборонених хімічних добрив тощо. Іноді помилки були настільки серйозними, що фермери покидали процес розчарованими та з економічними збитками.

Приклад 2: На українських підприємствах не рідко можна зустріти вкрай спрощене і, отже, неправильне уявлення про цінність сертифікації. Здебільшого під цим розуміють те, що для міжнародної торгівлі потрібен документ, який видає орган із сертифікації. При цьому бракує розуміння того, що визначальна цінність сертифікації полягає в отриманні за допомогою критеріїв програми сертифікації чинних на міжнародному рівні рекомендацій щодо того, як таким способом вироблений продукт за умови дотримання цих критеріїв гарантовано стане високоякісним. Цей дефіцит ноу-хау призводить також до того, що підприємства готові придбати найдешевший сертифікат. Вони не знають, що їхня продукція та процеси, можливо, саме тому мають низьку вартість, бо вони не відповідають критеріям програми сертифікації. Для них головне - документ, який без аудиту навіть геть нічого не вартий (див. деталі у таблиці на сторінці 26).

Приклад 3: Виробники та експортери регулярно ставлять запитання: «Якщо я, як виробник, дотримуюся законів та стандартів України, до яких країн я можу експортувати, не дотримуючись додаткових умов?» Це питання складається з трьох частин:

а) Як підприємство може швидко визначити, який український стандарт (СТАНДАРТ ДСТУ) та який міжнародний стандарт, включений до української системи стандартів (наприклад, ДСТУ ISO 14021), є прийнятним у якій цільовій країні?

б) Як підприємство може швидко визначити, для якої української програми сертифікації існує також міжнародна програма сертифікації та яка цільова країна ці стандарти відповідно сприймає як прийнятні?

в) Який український орган проводить бенчмаркінг між українськими стандартами та програмами сертифікації, а також міжнародними стандартами та програмами сертифікації? Які витрати?

г) Як вже було описано в підрозділах 1 та 2 цього розділу, дуже складно отримати ці відповіді, оскільки вони або не оприлюднюються відповідальними за ІЯ організаціями, або їх важко знайти.

Приклад 4: Неповними є також знання про функціонування ланцюжка створення вартості та пов'язана з цим документація щодо простежуваності вздовж всього виробничого ланцюжка. Зокрема, малі підприємства або ті, хто дотепер мали небагато міжнародних контактів, мають слабке

чи взагалі відсутнє уявлення про те, що та з якою метою відбувається повне відстеження, вичерпне документування всіх поставок у ланцюжку створення вартості. При цьому є відчуття, що їх неможливо виявити, бо ти віддалений від кінцевого виробника, через що знов і знов має місце шахрайство та спроби шахрайства, які потім виявляє кінцевий виробник.

Для забезпечення належної репутації України у міжнародній торгівлі слід проводити відповідні просвітні кампанії. Постачальники мають знати, що кінцевий виробник, здебільшого велика компанія, яка заради забезпечення своїх гарантій якості здійснює детальний аналіз якості всіх поставок, які надходять, (наприклад, лабораторний аналіз з високою роздільною здатністю). Якщо там виявляються відхилення, проведене документування простежуваності дозволяє відстежити шлях до кожної окремої ланки ланцюжка. Коли виявляється дефіцитна ланцюгова ланка, часто переривається весь бізнес-процес, а той, хто заподіяв шкоду, мусить нести витрати.

Приклад 5: Представник однієї дуже великої міжнародної компанії, що здійснює торгівлю екологічно чистими продуктами, відвідав декілька фермерів, щоб з'ясувати їхню зацікавленість у переході на виробництво екологічно чистої продукції та у постачанні її. Один з фермерів відповів: «Ми можемо негайно постачити екологічно чисті продукти. У нас в Радянському Союзі також не було хімікатів. Ми точно знаємо, як можна обійтись без хімії». Настільки «неправильні знання» - це великий ризик у ланцюжку створення вартості. Торговельна компанія не зробила пропозицію щодо укладення контракту.

Приклад 6: Під час відвідування поля екологічного фермера аудитор знайшов білі перлини хімічного добрива у сівалці. Присутній при цьому директор спробував пояснити аудитору, що це мурашині яйця. За допомогою лише кількох фахових аргументів аудитора директор визнав відхилення.

Приклад 7: Бракує розуміння того, яку відповідальність бере на себе підприємство, якщо воно зголошується пройти сертифікацію із порушення міжнародного стандарту. Це означає, що користувач не перевіряє, які ризики та штрафи існують, якщо вимоги програми добровільної сертифікації не дотримуються або якщо ними навіть навмисно зловживають. Користувач виходить із того, що в Україні не існує відповідальності для його підприємства чи виконавчого директора, оскільки це «міжнародний» стандарт, далекий від України.

Кейс 1: Фірма отримує сертифікат ISCC і використовує його протягом року для продажу біомаси, виробленої на засадах принципів сталого розвитку. Під час повторної сертифікації виконавчий директор вирішує закрити першу фірму та відкрити нову компанію, яка повторює цей процес. Часто при цьому орган із сертифікації також змінюють.

Кейс 2: Експортер фальсифікує товарні поставки або врожайність органічного товару, змішує їх із звичайним товаром і експортує цю суміш. Виконавчий директор виходить із того, що якщо йому вдасться це шахрайство, у найгіршому випадку він втратить сертифікат, але не понесе жодної відповідальності згідно із законодавством України.

Пояснення: У контракті на сертифікацію, укладеному між органом із сертифікації та замовником сертифікації, всі обов'язки та санкції за невідповідність зафіксовані у письмовій формі. Приклад досить поширеного випадку шахрайства: органічний виробник застосовує хімічні речовини, напр. пестициди. У тестах місцевої лабораторії цього не виявлено, оскільки нижня межа виявлення є відносно низькою. У цільовій країні кінцевий переробник *завжди* випробовує товари з районів підвищеного ризику у лабораторії з дуже низьким рівнем виявлення, і товари визначаються як забруднені. У такому випадку весь бізнес-процес усього ланцюжка створення вартості зазвичай розривається. Той, хто був визначений як джерело забруднення, несе на підставі укладеного з органом з сертифікації договору відповідальність за всі збитки.

8. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ЗАХИСТУ СПОЖИВАЧІВ

За визначенням, Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів ³¹ (далі – Держпродспоживслужба України) не є суб'єктом ІЯ України. Однак, оскільки галузі сільського господарства та виробництва продуктів харчування є предметом розгляду в цьому дослідженні, а ця організація має також підрозділ з питань надання дорадчої підтримки з питань експорту українським зацікавленим сторонам, слід стисло розглянути спектр діяльності цієї установи.

Через спричинені пандемією корона-вірусу обмеження на відрядження також і тут не було можливості провести зустріч під час опрацювання дослідження. Тому можна лише попередньо надати деяку інформацію з Інтернету, але без остаточної оцінки та аналізу прогалін.

У липні було впроваджено новий веб-сайт (<https://data.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-n#Text>), але якщо спробувати викликати його через Google, він відображається лише як фрагмент, на якому можна знайти таку стислу інформацію:

1. З 2015 року по грудень 2019 року відбулася низка реорганізацій. Наразі для цієї організації шукають керівника установи.

2. Її завданнями є:

- безпека харчових продуктів та ветеринарна медицина
- здоров'я рослин, контроль у галузі насінництва
- санітарно-епідеміологічний контроль
- захист споживачів
- контроль у сфері ціноутворення
- міжнародне співробітництво

3. На 2020-2021 роки розроблений такий план роботи:

1. Наближення українського законодавства до законодавства ЄС
2. Перегляд положень Зони вільної торгівлі на користь України
3. Дотримання гігієнічних вимог та здійснення заходів, передбачених «Угодою про асоціацію»
4. Оновлення санітарно-епідеміологічної служби
5. Фітосанітарний нагляд та запобігання підробкам
6. Створення електронного державного реєстру пестицидів та агрохімікатів
7. Розширення міжнародної співпраці
8. Контроль за імплементацією принципів HACCP на підприємствах харчової промисловості

В якості частини завдання щодо наближення до законодавства ЄС був ратифікований закон № 2740-VIII від 06.06.2019 «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Держпродспоживслужба України відповідає за імплементацію цього закону в Україні. Національний орган з акредитації НААУ також відіграватиме певну роль у імплементації, оскільки він перевіряє органи із сертифікації (національні та міжнародні), що діють в Україні, та надає їм дозволи (наприклад, відповідно до ISO17021 та / або 17065).

4. Для експортерів Служба надає інформацію про сертифікацію у конкретній цільовій країні. Її перелік розміщений на веб-сайті consumer.gov.ua у розділі «Міжнародне співробітництво». Окрім іншого, там можна знайти також зразки сертифікатів для певних продуктів, які слід отримати для експорту (і особливо при проходженні митної процедури), наприклад, фітосанітарні сертифікати. Служба також надає інформацію про міжнародні угоди з іншими країнами, які мають значення для торгівлі.

³¹ Держпродспоживслужба <https://dpss.gov.ua> (цю сторінку Google класифікує як ненадійну; див. деталі під виноскою 27, стор. 20).

В українській версії «старого» веб-сайту є окрема частина «Інтеграція з ЄС». Інформація там часто посилається безпосередньо на веб-сайт Європейської комісії англійською мовою без додаткових коментарів або ясних описів.

9. ПРОГРАМИ СЕРТИФІКАЦІЇ

Програми сертифікації не є формальним елементом ІЯ. Однак їх функція є дуже споріднена з нормами³² та стандартами³³, оскільки вони також можуть слугувати для перевірки відповідності певного стандарту на підприємстві та підтвердження цього сертифікатом. Тому автори хотіли б додати невеличку збірку фактів про зв'язок між програмами сертифікації та стандартами для ІЯ.

1. Функція в рамках ІЯ

Програми сертифікації виконують функцію, пропонуючи підприємствам перелік призначених до виконання вимог, за допомогою яких вони можуть досягти особливих характеристик якості та зайняти особливе положення на ринку. Окрім формування орієнтованих на забезпечення якості виробничих процесів на підприємствах, через оцінку відповідності можуть видаватися сертифікати, які можуть бути використані як документальне підтвердження відповідності гарантій якості. Між тим, програми сертифікації існують у багатьох сферах економіки та суспільства.

Вартий уваги той факт, що для однієї визначеної мети може існувати різна кількість програм:

- У більшості країн існує лише одна єдина програма для органічних сільськогосподарських продуктів та органічних продуктів харчування. Зазвичай, вона належить до сфери компетенції держави.
- В ЄС існує 5 програм з безпеки харчових продуктів (ISO 22000, IFS, BRC, FSSC 22000, кілька програм сертифікації HACCP), кожна з яких відзначається високим рівнем розповсюдження.
- Щодо якості харчових продуктів, ЄС опублікував понад 400 програм. Більшість із них є або локальними, або спрямованими на вузьку номенклатуру продукції³⁴.

2. Структура програм сертифікації та основний словниковий запас

Програми сертифікації складаються з двох основних елементів:

а) Перелік вимог (синонім: перелік критеріїв): на основі накопичених знань розробників програм (часто це міжнародні команди експертів, пов'язані з конкретними проектами), він описує всі факти та обставини, яких повинно дотримувати підприємство, щоби здійснити певний процес або виготовити продукт, який відзначається особливими якісними ознаками. Як приклад, у Додатку 2 наведена програмна структура програми GlobalG.A.P. Повний опис цієї програми з усіма розширеннями доступний для завантаження на веб-сайті GlobalG.A.P. (<https://www.globalgap.org/de/>). Можна припустити, що всі документи разом можуть мати загальний обсяг близько 200 сторінок формату А4.

Крім того, є також два випадки, коли перелік вимог позначається словом «стандарт»³⁵:

- Деякі власники програм сертифікації віддають перевагу цьому терміну замість слова «перелік вимог», хоча обидва слова стосуються одних і тих самих обставин справи.
- Органи сертифікації використовують зміст стандарту ISO в якості переліку вимог певної програми сертифікації без виплати винагороди ISO та без необхідності дозволу з боку ISO. Орган із

³² На відміну від сертифікаційних програм норми – це загальні правила для властивостей продуктів і процесів або вони описують, як функціонує сертифікація, чи виконують інші описові функції. Приклад норми для певного продукту: ISO 898-1: Міцність сталевих шрурів. Приклади норм для певних процесів: ISO 22000: Управлінська система для безпеки продуктів харчування; ISO 19011: Проведення аудиту управлінських систем; ISO 17025: Акредитаційні приписи для випробувальних і калібрувальних лабораторій.

³³ Слово «стандарт» поставлене тут як виняток і всупереч нашим власним правилам (виноска 11, стор. 12), щоби зробити цей фрагмент тексту зрозумілим також і повсякденною мовою. Рекомендується для розуміння слів «норми» та «стандарт» обов'язково прочитати виноску 11 на сторінці 12.

³⁴ Вартий уваги той факт, що також і у разі норм для відносно вузької предметної області може існувати досить значна кількість документів. Коли на веб-сайті DIN вводиться пошукове слово «гігієна продуктів харчування», з'являється перелік, який налічує 654 (!!!) посилань (див. витяг у Додаток 1).

³⁵ У той час як німецька DIN документи, які ISO називає «стандартами», перекладає як «норми», тут, у цій особливій ситуації міцно закріпився «стандарт» також і німецькою мовою.

сертифікації додає до цього приписи щодо застосування для сертифікації. Це надає підприємству можливість отримати підтвердження відповідності для дотримання всіх вимог стандарту ISO. Іншими словами: норма (стандарт) ISO 22000 не може бути сертифікована. Тільки якщо орган із сертифікації додає вимоги щодо сертифікації, може бути визначена відповідність стандарту ISO 22000 та виданий сертифікат.

b) *Приписи щодо застосування для сертифікації*: тут визначається також, як виникають правові відносини між замовником сертифікації та органом із сертифікації, яку відповідальність беруть на себе обидві сторони у процесі сертифікації, як здійснюється визначення фактів у процесі аудиту та як триває процес прийняття рішення щодо видачі сертифікатів.

Програми сертифікації можуть розроблятися та виводитися на ринок будь-ким. Часто розробниками та власниками сертифікаційних програм (приклади: GlobalG.A.P, IFS, BRC тощо) виступають спілки (асоціації з екології, професійні асоціації, бізнесові асоціації тощо). Рішення про прийнятність більшості програм сертифікації приватних власників приймає ринок. Можна піддати такі програми процедурі акредитації, що буває рідко.

Уряди також можуть розробляти програми сертифікації і, таким чином, визначати правові рамки для застосування в обов'язковому порядку цих програм. У багатьох країнах це стосується програм органічної сертифікації (приклади: регламент ЄС Європейської комісії; США: NOP Міністерства сільського господарства).

3. Застосування програм сертифікації вимагає спеціального ноу-хау

Щоб уникнути повторень, тут ми робимо посилання на розділ 5, сторінку 23.

2. Виклики для українських виробників і експортерів харчових продуктів сільськогосподарського походження щодо вимог імпортерів

У загальному та абстрактному сенсі сподівання німецьких та європейських імпортерів щодо українських виробників та експортерів не відрізняються від очікувань їхніх торговельних партнерів у всіх інших країнах:

- Доброякісні та безпечні продукти за хорошими цінами.
- Якщо мова йде про придатну для цього продукцію, гарантії якості завдяки довірі до виробника та додатковій оцінці шляхом сертифікації.
- Прості та гарантовані процедури при перетинанні кордону товарами та транспортуванні вантажів.
- Належні знання комерційної практики (наприклад, відповідно до стандартів GAFTA, FOSFA).
- Сподівання на довгострокову співпрацю замість «однобічної торгівлі».

Однак для того, щоб практично та реалістично визначити виклики, у цьому дослідженні також необхідно зробити посилання на сучасні умови. Вони наразі полягають на жаль ще й у тому, що в Україні переважно здійснюється пошук необробленої масової продукції за низькими цінами, наприклад, кормове зерно замість, високоякісного, хлібного зерна. Причини цього були описані у розділі 1 в рамках аналізу прогалин основних елементів національної ІЯ.

Тому головним викликом є усунення цього значного числа прогалин. Завдяки вищій ефективності ІЯ можна розраховувати на те, що сподівання імпортерів змістяться у бік високоякісної сільськогосподарської продукції за більш високими цінами, для чого Україна пропонує найкращі умови завдяки своїм чудовим природним умовам та невеликій відстані до ринку ЄС.

Очікується також спрощення процедур для здійснення експортних / імпортних, а також транспортних операцій, на що українські виробники мало впливають, оскільки за ці процеси відповідають інші елементи ІЯ.

3. Пропозиції стосовно заходів і дорожня карта для усунення/скорочення найважливіших виявлених слабких місць

Заходи щодо усунення слабких місць, які мають бути визначені на наступних робочих етапах, повинні включати всі детально розглянуті у розділі 1 структурні елементи ІЯ та деякі суміжні структури. Представлені вище, у зв'язку з виявленими прогалинами, заходи із вдосконалення у секторах сільського господарства та харчової промисловості тут не повторюються. Наступні запропоновані заходи не зосереджені на деталях.

Немає жодних сумнівів, що краща ефективність ІЯ для сільського господарства та виробництва продуктів харчування також залежить від елементів ІЯ поза цими двома секторами, що робить доцільним певне залучення таких структур до секторального робочого процесу.

Пропонуються такі загальні та методологічні заходи:

1. Здійснюване на високому рівні політичне керівництво процесом

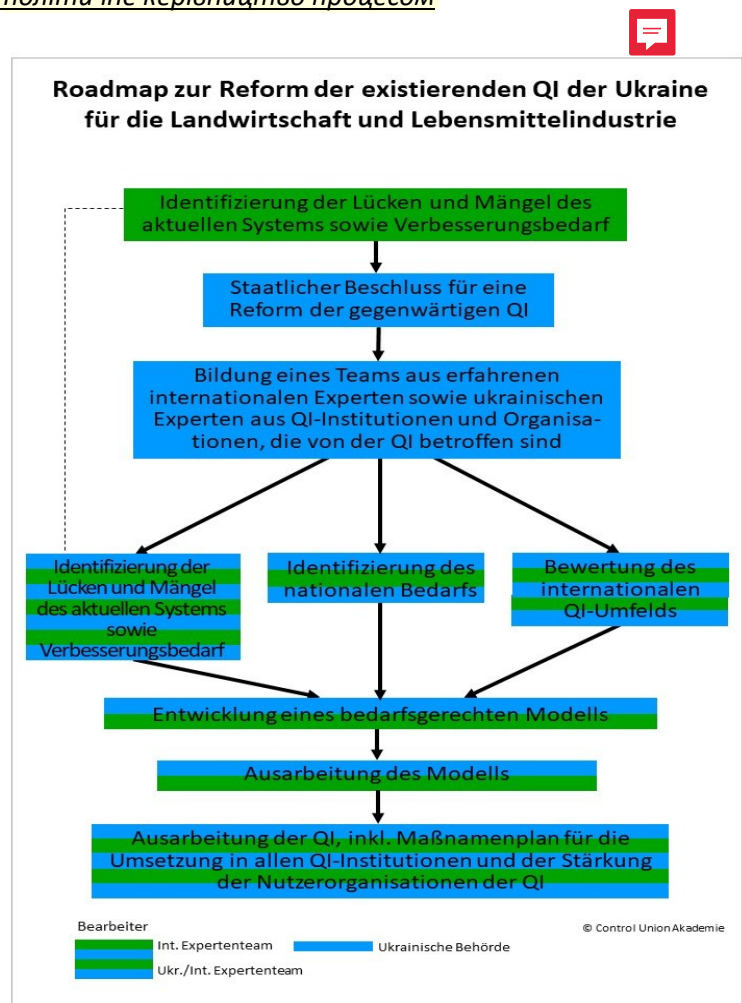
Політичне керівництво процесом вдосконалення та реформування має виходити від якомога вищого рівня державного керівництва України, наприклад, від Міністерства економіки, яке відповідає як за національну ІЯ, так і за обидві галузі, що є предметом опрацювання. Високопоставлений рівень керівництва був би тому важливим, щоби органи, яких це стосується, та причетні органи могли здійснювати цей процес спільно на основі спільної філософії та узгодженого графіку.

2. Транснаціональна співпраця у розробці пакету реформ

У процесі перегляду структури та покращення ефективності окремих елементів ІЯ необхідно, щоб українські експерти, які працюють у ІЯ відповідних галузей та установ ІЯ, співпрацювали з досвідченими міжнародними експертами. Ця команда необхідна для збалансованого та придатного для застосування на практиці врахування міжнародного досвіду та поточних національних потреб.

Крім того, досвід показує, що сприйнятність, здатність та готовність до реалізації зростають, якщо ті суб'єкти, що причетні до ІЯ чи кого вона стосується, беруть активну та рівноправну участь у формуванні результатів.

Наступні етапи роботи слід, якщо можливо, спланувати таким чином, щоби також знання, теорії та інструменти, накопичені наукою, згодом використовувались для реформування існуючої ІЯ та для розробки заходів із вдосконалення, що у наявному аналізі з причин обмеженого часу та бюджету було чітко винесено за дужки.

3. Зміна самоусвідомлення неприватних високопоставлених структур ІЯ

У рамках політичного керівництва основна увага повинна бути приділена зміні самоусвідомлення³⁶ державних структур ІЯ. Сюди входить інтеріоризація того факту, що за міжнародною конкуренцією національних економік стоїть також конкуренція між державними та квазі-державними структурами, що визначають національні рамкові умови для економічних суб'єктів. Виявлена в аналізі інформаційна політика, що обмежується власними інтересами елементів ІЯ, - це лише одна, але дуже чітка ознака нагальної потреби у змінах.³⁷ Див. подробиці у розділі 1, пунктах 1 – 5.

4. Розширення мережі кваліфікованих вітчизняних органів із сертифікації

Під керівництвом національного органу з акредитації слід розширити мережу надійних українських органів із сертифікації, які за якістю та надійністю виконання своїх функцій є рівноцінними міжнародним органам із сертифікації.

Цільова група: українські засновники органів із сертифікації

Мінекономіки та/або НААУ можуть також опублікувати програму підвищення кваліфікації для зацікавлених засновників підприємств. Якщо нині бракує керівників з відповідною кваліфікацією для проведення семінарів, то, безперечно, можна залучити міжнародних експертів, щоб учасники семінарів могли отримати досвід із безпосереднього джерела. Способом швидкого досягнення прогресу також може бути проведення досвідченими експертами з питань сертифікації семінари для підготовки тренерів. Крім того, було б доцільно, якби Мінекономіки чи НААУ оприлюднювали на своїх веб-сайтах історії успіху засновників.

Дві історії успіху, кожна з яких розпочалася на основі іноземних ініціатив:

Приклад 1: ТОВ «Органік Стандарт». Орган з органічної сертифікації був заснований в Україні за проектом FiBL (Швейцарія). Український персонал пройшов всеосяжну підготовку та протягом декількох років на початковому етапі отримував підтримку з боку FiBL. Після цього відбулося роз'єднання та на місці розпочалася діяльність українського персоналу під власну відповідальність. Сьогодні «Органік Стандарт» є активним членом EUROPEAN ORGANIC CERTIFIERS COUNCIL (EOCC). Цей приклад дуже добре показує, що місцевий приватний заклад із сертифікації може цілком успішно змагатися з міжнародними конкурентами.

Приклад 2: ТОВ «Контрол Юніон Сертифікейшнс Україна». Розташований в м. Києві орган із сертифікації, який діє для багатьох програм сертифікації, був заснований за ініціативою всесвітньо діючої організації Control Union Certifications (із штаб-квартирою у Нідерландах). На першому етапі нинішній керівник київської дочірньої компанії кілька років працював у команді німецької дочірньої компанії, де здобув у цій команді міжнародний досвід із сертифікації, який тепер став основою для самостійного створення компанії у м. Києві. Передача ноу-хау буде і надалі інтенсивно продовжуватись.

Цільова група українських аудиторів

Для підвищення кваліфікації в якості аудиторів слід надавати перевагу тим особам, які вже мають декілька років професійного досвіду за тематикою тої програми сертифікації, для якої зацікавлений суб'єкт має намір отримати допуск. Обґрунтування: аудитор повинен проводити аудит у компанії самостійно, без супроводу та при цьому знатися на всіх виробничих процесах, щоби бути спроможним належно оцінити спеціальне виконання. Він повинен вміти з фаховим обґрунтуванням пояснити можливі відхилення, а також як фахівець бути спроможним належно реагувати на заперечення підприємства.

³⁶ Тут однозначно не йдеться про зміну структур або керівного складу.

³⁷ Грубо кажучи, конкуренцію структур ІЯ, що визначають рамкові умови, цілком можна порівняти з конкуренцією тренерів у спорті. Належний тренер вимірює свій успіх успіхом своїх спортсменів. Вся його діяльність спрямована на їхню підтримку. Їхній результат змагань є мірилом його успіхів. Дуже рідко тренер користується своїми знаннями стосовно найкращих методів тренування та свої контакти з іншими тренерами для того, щоб отримати інформацію про себе.

У рамках здійснюваної НААУ акредитації органів із сертифікації, а також контролю органів сертифікації НААУ могла би зробити свій внесок до гарантії якості органів сертифікації. Практичним способом було б дуже суворе розподілення відхилень у процесі акредитації та моніторингу, але швидке визнання після повного усунення виявлених відхилень³⁸.

Для збереження компетентності слід забезпечити, щоби як орган із сертифікації, так і аудитор повинні були щороку проводити певне число аудитів для програми сертифікації, для якого відповідно наданий допуск. На міжнародному рівні як до аудиторів, так і до органів із сертифікації застосовується мінімальний показник у 20 аудитів на рік. Для підтримки органів із сертифікації, що перебувають у процесі створення, протягом перших двох років повинні діяти спеціальні правила³⁹.

5. Зміцнення структур ринкової економіки

Незважаючи на те, що ринковій економіці в теорії та на практиці притаманна велика кількість недоліків, слід констатувати, що у реальному житті такі властивості країн, як високий середній рівень життя, висока ефективність національної економіки та торгівлі, ефективна правова система та зріла ІЯ проявляються разом, особливо в країнах із ринковою економікою. Серед країн з перехідною економікою⁴⁰ саме ті країни, в яких особливо швидко стали ефективними структури ринкової економіки, досягли особливо великого поступу також за іншими вищезазначеними характеристиками.

Які саме сфери діяльності у ІЯ України для галузей сільського господарства та харчової промисловості слід визначити в якості пріоритетних для здійснення змін в інтересах більш ефективної зовнішньої торгівлі, було детально викладено у наведеному вище аналізі прогалин.

6. Загальнодержавна ініціатива підвищення кваліфікації керівників підприємств галузей сільського господарства та харчової промисловості

Для того, щоби вможливити для виробників сільськогосподарської та харчових продуктів кращі конкурентні умови на міжнародних ринках, в Україні необхідно терміново підвищити рівень ноу-хау для високоякісного виробництва, включаючи також оптимальне використання сертифікатів. Метою повинно бути надання підприємцям можливості володіти рівноцінним ноу-хау на міжнародних переговорах. З цією метою слід використовувати, якщо можливо, існуючі шляхи для інформування⁴¹, які протягом декількох років включали на кожному заході також і тему «міжнародний досвід».

У цьому обмеженому дослідженні було неможливо провести аналіз того, наскільки брак ноу-хау все ще виникає під час навчання в університетах. Індивідуальні розмови з викладачами університетів, які ніколи не мали тривалих міжнародних контактів, за винятком конференцій, дають підстави для такого припущення.

Приклад 1: У розмові з працівником, відповідальним за екологічне землеробство в «університеті сталого розвитку», він пояснив автору цього аналізу прогалин, що його актуальною головною темою є адаптація регламенту ЄС щодо екологічного землеробства до українських умов з метою спрощення експортних операцій для українських фермерів. Обґрунтування цієї потреби він вбачав у різниці кліматичних та ґрунтових умов. Цей приклад показує 2 прогалини знань, які належать до наукових засад фахового напрямку:

і. При експорті будь-якого виду товарів, включаючи органічну сільськогосподарську продукцію, властивості товарів визначаються основними положеннями законодавства, чинного на

³⁸ Автор може повідати з власного досвіду, що на початку своєї діяльності в якості керівника органу із сертифікації, аудити органу акредитації з досвідченими експертами команд аудиторів у міжнародному складі посприяли величезному зростанню обсягу знань, бо акредитаційні аудити носили характер дуже високоякісних перевірок.

³⁹ Можливості для початкової фази могли би бути такі: скорочення числа на одного аудитора та на один орган із сертифікації; співпраця з вже розвиненими органами із сертифікації (залучення аудиторів досвідчених органів із сертифікації; залучення аудиторів для окремих аудитів у вже розвинених національних і міжнародних органах із сертифікації тощо).

⁴⁰ Під цим розуміють країни, що здійснили чи здійснюють перехід від централізованої до ринкової економіки та/чи зміну суспільно-політичного устрою.

⁴¹ Польові демонстрації, покази техніки, спеціалізовані ярмарки, фахові конференції, брошури, Інтернет, короткометражні фільми та відео

ринку одержувача. Іншими словами: органічна продукція, що експортується, повинна повністю відповідати регламенту ЄС. Адаптовані приписи щодо експорту були б нелегальними. Продукція не могла би продаватися в ЄС як органічна. Ці наміри порушують основні положення UNCTAD.

ii. Регламент ЄС містить приписи, придатні для врахування особливостей певних територій бізнесової діяльності та продуктів таким чином, щоби можна було визначити еквівалентність продуктів із районів постачання, де клімат та ґрунтові умови відрізняються від типових умов в ЄС. Це стосується, наприклад, імпорту тропічних фруктів, кави, чаю та інших товарів з тропічних країн, і, в принципі, може також застосовуватися до продукції з України. Однак ці виняткові правила для ринку ЄС може визначати лише ЄС, а не науково-дослідний заклад країни-експортера.

Приклад 2: Деякі теми досліджень з екологічного землеробства показують, що дослідження проводяться з тем, які на десятиліття відстають від міжнародного рівня знань.

i. В одному з університетів працюють над темою «Функція дощових черв'яків у екологічному землеробстві». Ця тема досліджується на міжнародному рівні протягом десятиліть. Все ще існує потреба в дослідженні більш детальних питань. Рівень розвитку сільськогосподарської практики в Україні на сьогоднішній день, вочевидь, вимагає зовсім інших тем, які насамперед приділяють увагу застосуванню складного виробничого процесу в Україні, наприклад:

- Випробування на місцях з органічними сортами або органічними породами тварин, які добре зарекомендували себе у міжнародній практиці, з огляду на їхню придатність до різних умов українських територій.

- Дослідження придатних для застосування на конкретних територіях виробничих процесів, які сприяють значному підвищенню врожайності в Україні. Типова врожайність на чорноземах в Україні становить близько 20% врожайності у Німеччині на ґрунтах середньої якості. Причини цих відмінностей абсолютно очевидні для міжнародних експертів. Однак передача міжнародного досвіду вимагає наукового супроводу, щоб на підприємствах уникнути неефективностей.

- Розробка в Україні структур на науковій основі для передачі ноу-хау міжнародних процедур на базі передового досвіду на сільськогосподарських підприємствах України.

- і багато іншого.

ii. Університет подав заявку до Control Union на сертифікацію своїх органічних дослідних ділянок. Число відхилень було настільки великим, що після проведення аудиту університет відмовився від цих намірів.

Приклад 3: В одному з університетів його керівництво провело переговори з давнім міжнародним експертом у напрямку органічних продуктів харчування щодо його готовності розробити модель навчальної програми з екологічного землеробства разом із представником університету, відповідальним за цей фаховий напрямок. Експерт зголосився, але університет дозволив цьому процесу згаснути.

З метою зменшення описаних в різних пунктах вище чітких відмінностей у рівнях ноу-хау між Україною та країнами із зрілою ІЯ слід розпочати загальнонаціональну навчальну кампанію для користувачів системи ІЯ. Для порівняння та в якості пропозиції тут наведені деякі інформаційні програми для користувачів елемента ІЯ «Сертифікація» у Німеччині:

- Веб-сайти національної організації із стандартизації (DIN) та національного органу з акредитації (DAkkS) надають детальну інформацію для користувачів (див. сторінки 15 та 19 цього дослідження); вони також пропонують підвищення кваліфікації та навчальні курси.

- Програми сертифікації пропонують на своїх веб-сайтах дуже детальну інформацію про переваги відповідної програми для суспільства та підприємства-користувача. Вони надають користувачам різні списки контрольних питань для внутрішнього аудиту та їм подібне, а також пропонують підвищення кваліфікації.

- Органи із сертифікації пропонують стисло інформацію про зміст та користь програм сертифікації (часто із посиланням на веб-сайт власника програми) та детально роз'яснюють свої

послуги, включаючи процедуру подання заявки підприємством. Як вже було докладно пояснено у розділі 5, органам із сертифікації заборонено пропонувати консультаційні послуги.

- Державні установи надають інформацію про вибрані програми сертифікації за допомогою спеціальних веб-сайтів великого обсягу. Вибрані приклади:

а) Федеральне міністерство сільського господарства⁴² та Федеральне відомство з питань сільського господарства та харчування⁴³ ведуть свої власні веб-сайти про екологічне сільське господарство та органічні продукти харчування.

б) Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку щодо програми сертифікації «Зелена кнопка» (соціально-екологічні вимоги до текстилю з країн, що розвиваються). Федеральне міністерство з питань економіки та енергетики пропонує великого обсягу веб-сайт на тему «Норми та стандарти»⁴⁴.

- Професійні асоціації⁴⁵ підтримують веб-сайти з детальною інформацією про відповідні програми сертифікації та пропонують навчальні курси та семінари.

- Приватні консалтингові компанії, які переважно спеціалізуються відповідно на якійсь одній програмі сертифікації, пропонують навчальні курси та семінари⁴⁶ (навчальні курси як із сертифікатом про проходження підвищення кваліфікації, так і без нього; внутрішньо-фірмові семінари для всього трудового колективу; допомога у розробці посібників⁴⁷ для процесів управління підприємством; допомога у впровадженні програм⁴⁸ та чимало іншого).

Більшість перелічених вище інформаційних пропозицій функціонують на засадах ринкової економіки, без державного фінансування та без державного втручання на основі ініціативи організацій, які пропонують ці програми. Додаткові витрати, що виникають у сертифікованих підприємств, з лишком компенсуються, оскільки завдяки сертифікації виробляється продукція вищої якості, яку можна збути на національному та міжнародному ринку за цінами, що забезпечують рентабельність.

7. Обмежена у часі державна підтримка для початку професійної діяльності ліцензованих консультантів

В Україні під кутом зору національної економіки могло би бути доцільно надавати державну підтримку початку професійної діяльності консультантів, які надають підприємствам дорадчу підтримку з питань ІЯ, з метою швидкого підвищення конкурентоспроможності України завдяки кваліфікованому застосуванню добре сконструйованої ІЯ та якомога швидшого скорочення числа виявлених за кордоном скандалів із сертифікацією, що завдають шкоди репутації.

Державна підтримка може бути зосереджена на таких моментах:

а) Державний орган міг би шляхом простої процедури надати ліцензію консультантам; можливо, лише на підставі наданого письмового підтвердження компетентності (професійне резюме). Завдяки цьому могла би виникнути ситуація, що непридатні особи, які, можливо, перешкоджали б досягненню державної мети, трималися подалі від ринку.

б) Якщо можливе фінансове сприяння цього процесу, ці кошти не слід виділяти підприємствам, яким надаються консультації, оскільки це може призвести лише до збільшення витрат на консультації. Ефективнішим способом може бути фінансове сприяння консультанту у

⁴² https://www.bmel.de/DE/themen/landwirtschaft/oekologischer-landbau/oekologischer-landbau_node.html

⁴³ <https://www.oekolandbau.de/>

⁴⁴ https://www.bmwi.de/Navigation/DE/Themen/themen.html?cl2Categories_LeadKeyword=normen-und-standards

⁴⁵ Приклад: Німецька харчова асоціація на своєму веб-сайті надає інформацію про сертифікацію: <https://www.lebensmittelverband.de/de/lebensmittel/nachhaltigkeit-und-umwelt/erfolgsgeschichten/nachhaltiges-palmoel>

⁴⁶ <https://www.cu-academy.de/>

⁴⁷ https://www.qmhandbuch.de/handbuch_22000.htm?gclid=CjwKCAjwrvv3BRAJEiwAhwOdM2W7SMF-tnQnJzPPa7DFdp2v870_MY_9_-7I0B-w40CVRC5KKy8b_BoC-UwQAvD_BwE

⁴⁸ https://intact-systems.com/de/branchen/landwirtschaft-futtermittel-lebensmittel/?gclid=Cj0KCQiw0YD4BRD2ARIsAHwmKVny_MfNr115JKPV18D9MhPtLdiZ2MW-YKYZabDH9Y4ehZeUQmwQnOAAgNVEALw_wcB

поєднанні з вимогою зменшити витрати на консультації на суму субсидії. Виявлені маніпуляції окремих шахраїв мають спричинити санкції, що передбачають повернення всієї суми отриманої субсидії.

в) Аналогічно швидкому ліцензуванню компетентних консультантів, також повинні існувати чіткі кваліфікаційні характеристики для консультантів у певній сфері. Ризик полягає у тому, що приватні підприємці, які навчилися самостійно, пропонують хибну та некомпетентну інформацію та навчальні курси, які надають більше недоліків, ніж переваг.

Така процедура була запроваджена у Східній Німеччині незабаром після возз'єднання Німеччини, що успішно посприяло тому, що ті бізнесові процеси щодо фактів на семінарі та стосовно традиційних способів поведінки в супутніх дискусіях з колегами, що раніше були відомі лише на Заході, швидко стали відомими також і на Сході.

Додатки

Додаток 1: Огляд стандартів стосовно гігієни продуктів харчування у Німеччині

Порядковий №	№ документу	Назва
1.	DIN 6650	Обладнання для розливу напоїв - Частина 4: Санітарно-гігієнічні вимоги до будівництва та компонентів обладнання - Частина 6: Вимоги до очищення та дезінфекції
2.	DIN 10500	Гігієна продуктів харчування – Автомагазини та пересувні нестационарні заклади торгівлі для швидкопсувних продуктів харчування – Санітарно-гігієнічні вимоги, перевірки
3.	DIN 10501	Гігієна продуктів харчування – Торгівельне обладнання - Частина 1: Холодильне обладнання для продажу заморожених та глибоко-заморожених продуктів харчування, а також морозива; санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка - Частина 2: Холодильне обладнання для продажу охолоджених продуктів харчування - санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка - Частина 3: Контейнери для продажу продуктів харчування, які продають за температури навколишнього середовища – санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка - Частина 4: Обладнання з підігрівом для продажу продуктів харчування, які тримають гарячими; санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка - Частина 5: Холодильне обладнання для продажу салатів і салатних заправок за умов самообслуговування, санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка (проект стандарту 2005-04)
4.	DIN 10502	Гігієна продуктів харчування – Контейнери для транспортування рідких, гранульованих і порошкоподібних продуктів харчування • Частина 1: Матеріали, конструктивні характеристики, оцінка придатності, маркування, документальне підтвердження застосування та ідентифікації • Частина 2: Очищення та дезінфекція • Частина 4: Документальне підтвердження застосування • Частина 5: Ідентифікація • Частина 6: Очищення та дезінфекція
5.	DIN 10503	Гігієна продуктів харчування - Поняття - A1: Гігієна продуктів харчування - Поняття; зміна 1 - Додаток 1: Блок-схема для застосування у концепції HACCP – символи, спосіб зображення
6.	DIN 10505	Гігієна продуктів харчування – Вентиляційне обладнання для підприємств торгівлі харчовими продуктами – Вимоги, перевірка
7.	DIN 10506	Гігієна продуктів харчування – Громадське харчування

8.	DIN 10507	Гігієна продуктів харчування, обладнання для збивання вершків; тип патрону-змішувача, санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка
9.	DIN 10508	Гігієна продуктів харчування – Температури для продуктів харчування
10.	DIN 10510	Гігієна продуктів харчування – Промислове миття посуду за допомогою обладнаної кількома баками конвеєрної машини для миття посуду – Санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка процесу
11.	DIN 10511	Гігієна продуктів харчування – Промислове миття скляного посуду за допомогою машин для миття скляного посуду – Санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка
12.	DIN 10512	Гігієна продуктів харчування – Промислове миття посуду за допомогою обладнаної одним баком конвеєрної машини для миття посуду - Санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка відповідності зразку
13.	DIN 10514	Гігієна продуктів харчування – Навчання із санітарно-гігієнічних питань
14.	DIN 10516	Гігієна продуктів харчування – Очищення та дезінфекція
15.	DIN 10518	Гігієна продуктів харчування – Виготовлення та безпосередня видача морозива споживачу – Санітарно-гігієнічні вимоги, Перевірка
16.	DIN 10519	Гігієна продуктів харчування – Обладнання для неупакованих продуктів харчування, що працює за умов самообслуговування - Санітарно-гігієнічні вимоги
17.	DIN 10522	Гігієна продуктів харчування - Промислове миття посуду багатооборотних ящиків і контейнерів для неупакованих продуктів харчування - Санітарно-гігієнічні вимоги, перевірка
18.	DIN 10523	Гігієна продуктів харчування – Боротьба із шкідниками у сфері продуктів харчування
19.	DIN 10524	Гігієна продуктів харчування – Робочий одяг на підприємствах харчової промисловості
20.	DIN 10526	Гігієна продуктів харчування – Резервні проби у громадському харчуванні
21.	DIN 10527	Гігієна продуктів харчування – Видача швидкопсувних продуктів харчування з торгівельних автоматів - Санітарно-гігієнічні вимоги
22.	DIN 10528	Гігієна продуктів харчування – Інструкція з вибору матеріалів для контакту з продуктами харчування – Загальні принципи
23.	DIN 10536	Гігієна продуктів харчування – Технологія приготування страв з напівфабрикатів у громадському харчуванні - Санітарно-гігієнічні вимоги
24.	DIN EN 453	Обладнання для обробки продуктів харчування – Тістомісилки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
25.	DIN EN 454	Обладнання для обробки продуктів харчування – Планетарні мішалки та тістомісилки - Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
26.	DIN EN 1672	Обладнання для обробки продуктів харчування – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги, загальні інструкції щодо дизайну

				- Частина 1: Вимоги до безпеки - Частина 2: Санітарно-гігієнічні вимоги
27.	1673	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Стелажні духовки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
28.	1674	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Штампамашини для формування печива – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
29.	1678	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Овочерізки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
30.	1974	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Обладнання для нарізання скибочками – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
31.	12041	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Тістозакатні машини – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
32.	12042	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Тістоділильні машини – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
33.	12043	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Шафа для попередньої розстойки тіста – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
34.	12267	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Пильні машини з дисковим полотном – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
35.	12268	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Пильні машини із стрічковим полотном – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
36.	12331	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – М'ясорубки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
37.	12355	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Обладнання для зрізання шкірки з окосту, для відділення шкірки від шпикю, для зрізання шкіри – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
38.	12463	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Розливне та насадне обладнання – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
39.	12505	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Центрифуги для переробки їстівних олій і жирів – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
40.	12851	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування - Насадне обладнання для фабрик-кухонь - Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
41.	12852	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Вертикальний подрібнювач і міксер – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
42.	12853	DIN	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Ручний міксер і ручна мішалка – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги

43.	DIN 12854	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Хоботний міксер – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
44.	DIN 12855	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Куттер з ротаційною мискою – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
45.	DIN 12984	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Переносні та/чи ручні машини та прилади з ріжучими деталями з механічним приводом – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
46.	DIN 13208	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Овочечистки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
47.	DIN 13288	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Підйомні та перекидаючі пристрої для чанів – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
48.	DIN 13289	EN	Обладнання для виготовлення макаронних виробів – Сушки та охолоджувачі – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
49.	DIN 13378	EN	Обладнання для виготовлення макаронних виробів – Преси для виготовлення макаронних виробів – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
50.	DIN 13379	EN	Обладнання для виготовлення макаронних виробів – Пристрої для розвішування макаронних виробів на бастуни, стріпери та різальні пристрої, зворотні механізми бастунів, накопичувачі бастунів - Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
51.	DIN 13389	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Мішалки з горизонтальними валами – Вимоги до безпеки та гігієни
52.	DIN 13390	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Обладнання для виготовлення бісквіту – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
53.	DIN 13534	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Обладнання для внутрішньо-м'язового засолу шляхом шприцювання – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
54.	DIN 13570	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Змішувальні машини та мішалки – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
55.	DIN 13779	EN	Вентиляція нежитлових будівель – Загальні засади та вимоги до обладнання вентиляції та кондиціонування повітря
56.	DIN 13591	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Пристрої для завантаження печі – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
57.	DIN 13621	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Салатні центрифуги – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
58.	DIN 13732	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Холодильне обладнання для збірного молока для молочно-тваринницьких господарств – Вимоги до конструкції, потужності, придатності для використання, безпеки та гігієни
59.	DIN 13870	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Машини для нарізання відбивних – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги

60.	DIN 13871	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Машини для нарізання кубиками – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
61.	DIN 13885	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Кліпсатори – Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
62.	DIN 13886	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Варильні котли з мішалками та міксерами з машинним приводом– Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
63.	DIN 13954	EN	Обладнання для обробки продуктів харчування – Хліборізки - Вимоги до безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги
64.	EN 14159	ISO	Безпека машинного обладнання – Санітарно-гігієнічні вимоги до дизайну обладнання
65.	EN 7218	ISO	Мікробіологія продуктів харчування та кормів для тварин – Загальні вимоги та інструкції для мікробіологічних досліджень)
66.	DIN Довідник 280		Гігієна продуктів харчування - стандарти, регламенти
67.	Інші норми:		
68.	VDI аркуш 1	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Санітарно-гігієнічні вимоги до систем та приладів кондиціонування повітря (Правила вентиляції VDI)
69.	VDI аркуш 1.1	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Санітарно-гігієнічні вимоги до систем та приладів кондиціонування повітря - Перевірка систем кондиціонування повітря (Правила вентиляції VDI)
70.	VDI аркуш 1.2	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Санітарно-гігієнічні вимоги до систем і приладів для кондиціонування повітря – Рекомендації щодо прокладених у ґрунті повітропроводів (Правила вентиляції VDI)
71.	VDI аркуш 2	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Санітарно-гігієнічні вимоги до вентиляційного обладнання у транспортних засобах
72.	VDI аркуш 3	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні – Оцінка якості повітря у приміщенні
73.	VDI аркуш 4	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні – Підвищення кваліфікації персоналу для санітарно-гігієнічного контролю, санітарно-гігієнічних інспекцій і оцінки якості повітря у приміщенні
74.	VDI аркуш 4.1	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Підвищення кваліфікації персоналу для санітарно-гігієнічного контролю, санітарно-гігієнічних інспекцій і оцінки якості повітря у приміщенні – Процедура документального підтвердження для підвищення кваліфікації до категорії підготовки А та В
75.	VDI аркуш 6	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні - Зволоження повітря через децентралізовані прилади - Проектування, будівництво, експлуатація, поточний ремонт
76.	VDI аркуш 7.1	6022	Обладнання для кондиціонування повітря, якість повітря у приміщенні – Галузеві інструкції – Обладнання для поводження з побутовими відходами

77.	Публікація VDI	Якість повітря у внутрішніх приміщеннях і санітарно-гігієнічні вимоги до обладнання для кондиціонування повітря
78.	VDI 6023	Гігієна у сантехнічному обладнанні для питної води – Вимоги до проектування, виконання, експлуатації та поточного ремонту
79.	VDI 6032	Санітарно-гігієнічні вимоги до вентиляційного обладнання у транспортних засобах для перевезення пасажирів

Додаток 2: Структура програми сертифікації GlobalG.A.P.

GlobalG.A.P. визначає стандарти⁴⁹ на продукцію з плодовоовочевої, тваринницької, квіткової та аквакультурної груп. По суті, різні стандарти охоплюють стадію сільськогосподарського виробництва до непереробленої продукції. До них додаються також критерії для насіння та посадкового матеріалу, виробництва кормів та простежуваності процесу подальшої переробки вздовж ланцюжка постачання.

1. Стандарт GlobalG.A.P. „*Integrated Farm Assurance*“ (IFA) складається з таких елементів:

- Загальні положення визначають масштаби, коли виконання критеріїв вважається успішним.

Крім того, вони містять рамкові умови для перевірки та регулювання стандарту.

- Контрольні пункти та критерії відповідності (Control Points and Compliance Kriteria, CPCC) базуються на принципах HACCP та визначають вимоги до різних сфер, яких необхідно дотримуватись.

Вони, у свою чергу, поділяються на

- критерії для підприємства загалом,
- базові критерії для товарних груп «Рослини», «Сільськогосподарські тварини» та «Аквакультура», а також
- спеціальні критерії для таких окремих видів продуктів, як фрукти та овочі, чай, свині або птиця,
- критерії для транспортування та простежуваності, виробництва комбікормів, насіння та посадкового матеріалу,
- добровільні соціальні критерії (Risk Assessment on Social Practices, GRASP), які були розроблені спільно з Німецьким товариством Технічного співробітництва та деякими мережами супермаркетів та відпрацьовані у національних стандартах.

2. Стандарт GLOBALG.A.P „*IFA Standard V5*“ базується на модульній системі, що дозволяє виробникам пройти сертифікацію кількох груп товарів лише за один аудит. Сюди належать такі компоненти:

- Загальний регламент: він визначає критерії успішної імплементації CPCC, а також директиви для перегляду та регулювання стандарту.

- Контрольні точки та критерії реалізації (CPCC). Вони точно визначають вимоги щодо досягнення стандартів, яких вимагає GLOBALG.A.P..

Контрольні пункти та критерії реалізації (CPCC) також базуються на модульній структурі з такими елементами:

- Базовий модуль «Підприємство загалом»: це основа всіх стандартів і містить усі вимоги, які повинні виконувати всі виробники, щоб отримати сертифікацію.

- Базові модулі для напрямків продукції: тут визначено чіткі критерії для різних галузей виробництва продуктів харчування. GLOBALG.A.P. охоплює 3 напрямки продукції: рослини, сільськогосподарські тварини та аквакультури.

- Модулі для товарних груп: Ці CPCC містять усі вимоги до певного продукту або іншого аспекту виробництва продуктів харчування або ланцюжка постачання.

Для того, щоб отримати сертифікат, виробник повинен відповідати всім CPCC, суттєвим для його товарної групи. Наприклад, виробник полуниці повинен відповідати CPCC базового модуля

⁴⁹ Global G.A.P. застосовує слово “стандарт” у тому сенсі, як це описано на стор. 33 у пунктах 9, 3а).

«Підприємство загалом», базового модуля «Рослини» та CPCC стандарту для фруктів та овочів, щоб отримати сертифікат GLOBALG.A.P. IFA для фруктів та овочів.

GLOBALG.A.P. надає фермерам для кожного модуля **списки контрольних питань**, щоби допомогти їм добре підготувати своє підприємство та здійснити необхідні зміни до того, як аудитор органу із сертифікації проведе аудит. Наполегливо рекомендується використовувати ці списки контрольних питань для самоперевірки або внутрішнього аудиту.